

LJUBLJANSKI ZVON

*Mesečnik
za književnost
in prosveto*

XLII. LETNIK 1922 4. ŠTEVILKA

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebinska aprilovega zvezka:

1. J. Kelemina: Pogledi na sodobno pesništvo. (Konec.)	193
2. Juš Vozak: Tehnica. (Dalje prihodnjič.)	200
3. Ivan Lah: Angelin Hidar. (Dalje prihodnjič.)	212
4. Igo Gruden: Kdo sliši moj krik?	218
5. Vida Jerajeva: Sappho	220
6. Dr. Ivo Šorli: Vprašanje	221
7. Dr. Joža Glonar: † Nestor Memnonovič Petrovskij. (Konec prihod.)	226
8. Ivan Albrecht: Novela	231
9. Tone Gaspari: Pesmi splavarjev	236
10. Miran Fabjančič: Pod Kamnom	238
11. Književna poročila	242
Dr. Alfred Šerko: Dr. Franc Veber: Sistem filozofije. — Miran Jarc: France Bevk: Pesmi. — Ivan Zorec: M. Begović: Dunja v kovčegu. — Miran Jarc: Paul Hervieu: Novac.	
12. Kronika	251
A. D.: Upodablajoče umetnosti 1921. v Parizu. — J. Kelemina: Trije labodje. — A. Debeljak: O dadaizmu.	
13. Nove knjige	256

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 60 Din,
za pol leta 30 Din, za četrť leta 15 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 7 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja
v Prešernovi ulici 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z o. z, v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLII. letnik

1922

4. številka

J. Kelemina:

(Konec.)

Pogledi na sodobno pesništvo.

ova struja si ni zastavila kot cilj nič manjšega kot prerojenje in obnovo celotnega življenja, tudi umetnosti, poezije. Reforma v umetnosti pomeni v pravem smislu povratak k najprimernejšim in obenem najprirodnejšim izraznim sredstvom; ker propad umetnosti obstoji v tem, da se je oddaljila od svoje normalne lege, v kateri skuša doseči svoj maksimalni uspeh z najmanjšimi in najelementarnejšimi sredstvi. Odkriti znova pot k naravi, je smisel pokreta. Pri iskanju teh sredstev se bo srečala teorija prav lahko s sličnimi stremljenji prejšnjih dob. V programih romantike stoje poleg najmodernejših, dotlej nečutenih zahtev, stari in priznani nauki predhodnega časa. Krivo je le, obujati stare struje kot celoto k novemu življenju in pri tem prezreti razliko, ki jo je ustvaril med dvema dobama čas. (Sicer pa nova doba ne misli na obnovo romantičnih idealov, v koje ne veruje sama in za koje bi jedva našla vernikov.)

Umetniško čustvovati se pravi, doživljati vsebino takozvane realnosti na svojevrsten način, ki je prirejen realnemu in verskem doživljanju iste vsebine. V koliko je pesniški ingenij posamičnika v resnici tvoren, ga usposablja, da sporoči svoje dožitke — s pomočjo gotovih znakov — tudi drugim. Razlika med tvornim in netvornim (samo čutečim) umetnikom je za novo dobo bistvene važnosti, ker hoče zaježiti nadprodukcijo, ki je delo nerazvitih, embrijonalnih talentov. Tudi v stilizaciji znakov po artističnih potrebah se razodeva delovanje umetniškega duha. Umetnost je potemtakem izražanje duševnih dožitkov v oni neposrednosti, točnosti, skratka: resničnosti, ki jo dovoljujejo umetnikova sredstva. Rekli smo že, da le-teh ne gre prenapenjati. Malo prej so trdili: umetnost je posnemanje (oblikovanje) narave. Ta formula je zato nepovoljna, ker povzdigne to, kar je v nekaterih panogah umetniške prakse sredstvo, za bistvo stvari.

Ekspresijonistični kipar n. pr., ki hoče interpretirati spričo kakega predmeta svoje duševno stanje, ne more storiti drugega, kot da oblikuje telesa, ljudi in živali. A glavno pri tem je vedno izražanje njegove duševnosti. Dalje lahko gre v omejitvi čutnega elementa slikarstvo. Kot odstrašujoč vzgled omenja Grautoff, ki novi struji ni naklonjen (*Die neue Kunst*, Berlin 1921), slike Rusa Kandinskega: «proste kompozicije barv in črt, ki niso vezane na stvarnost, ki nočejo več prikazati vidnega, čutnega, temveč duševni vtis pokrajine. Slike podajajo samo barvasto parafrazo čustev, ki so navdajala umetnika spričo kake pokrajine». Seveda nastane vprašanje, v koliki meri je dosegel slikar, ki zavrže vsak čutni substrat, ki slika pokrajino brez pokrajine, umetniški cilj, povedati nam svoja zadevna čustva. Ako je nazadnje bil primoran, razkriti nam ga s kakim emblemom ali celo napisom(!), je tako delo pač malo več vredno kot svojeglava kaprica. Sicer pa obdrže drugi slikarji stvarne podlage, toda si ohranijo napram njej popolno svobodo. Tudi v tem slučaju ne kopira slikar narave, temveč piše svoj dožitek na platno. Od svojega predmeta prevzame linije, barve, oblike, ki jih more rabiti za svoje namene. Seveda je sprejelo tudi pesništvo omenjeno načelo: «svet je; nesmiselno, ga ponavljati» (K. Edschmid, pisatelj in dogmatik nove šole). Znak in izrazilo za vse duševne dogodke je govorjena ali pisana beseda. To je vsekakor eno izmed najgibčnejših izrazil, ki jih imamo: ž njo lahko izražamo neposredno ne samo dožitke, temveč tudi dispozicije ali prirojene zmožnosti, kjer je upodablajoča umetnost prisiljena, poseči k — simbolnemu kipu.³ Vendar je učinek besede kot izrazila medlejši nego učinek slike in kipa. Pravilno dojetemu pomenu besede bi se naj pridružila (nazorna) predstava. A ravno ta učinek prerad izostane, tudi če pesnik rabi kak opis ali ponavzočevanje (t. j. pretvoritev kakega stanja v čine). Pesniške umotvore preradi zgolj umevamo in jih ne doživljamo. Najneznatnejša beseda lahko doseže v smislu stavka isti živahni učinek kot opisi stanja ali kretnje.

Povzemimo iz tega razmišljanja, da zahteva nova šola, da naj umetnik sporoča predvsem svoje duševne dogodke, pa naj že obvlada svojo nalogo kakorkoli more; vnanjemu svetu pa naj posveča toliko pozornosti, kolikor je za umevanje njegovih namenov

³ Spričo poskusa nekega slikarja, naslikati kraj in čas (apriorni kategoriji spoznanja po Kantu), je izrekel Schiller:

Raum und Zeit hat man wirklich gemalt; es steht zu erwarten, dass man mit ähnlichem Glück nächstens die Tugend uns tanzt.

Spet je nastopila doba, ko mičejo umetnike taki poskusi.

potrebno. Vsa ta averzija proti «kopiranju» sveta, ki loči novo umetnost tako točno od naturalizma, ima, kot je jasno, svoj izvor v idealističnem pojmovanju sveta, kakor si ga je ekspresionizem prikojil. Samo psihičnim procesom vseh vrst (občutkom, zaznavam, predstavam ...) pristojna neposredna izvestnost, samo ti tvorijo neposredno dosegljivo istinitost. Glede teh procesov smatramo, da so subjektivni odgovori na vnanje dražljaje. Povzročitelji teh dražljajev ne poznamo, ne moremo doseči. O vnanjem svetu vemo to, kar nam sporočajo čuti. Iz teh stavljenih mej nam ni mogoče priti. Vprašanje po resnični kakovosti, oziroma eksistenci vnanjega sveta je lahko tako za navadnega zemljana kot ustvarjajočega umetnika zadnja skrb. Jasno je nadalje, da so vsi naši znaki za psihične procese le tem disparatni; tudi kipi, slike so le poskusi, ponazoriti umetnikove predstave in zaznave; torej se ne more reči v strogem pomenu besede, da jih umetnik ponavlja. Važno pri vsem je, da je opozorila ponovna analiza umetniškega dela v okviru duševnih dogodkov spet na zgolj idejni značaj vsega ustvarjanja, da je razrešila umetnost nevhvaležne naloge, stopiti v nemogočo tekmo z istinitostjo, s tem da ustvarja po njej svoje paslike in se lovi za videzom.

Pri struji, ki stavlja duševni dogodek tako v ospredje, se ni čuditi, da gleda v Dostojevskem svojega vzornika. Vendar je prepričana, da je možen tudi v analizi duševnosti napredek, rafinement, vzporedno s poglobitvijo dušeslovnega študija. Pesnik poseže z drzno roko k samemu izvoru psihičnega dogajanja ter ga razgali pred vami: slop živcev —. Njih procese presadi v človeški jezik. Tu so nedoločni občutki, ki se dajo v svoji bežnosti jedva jasno dojeti in se ustalijo v zavesti kot slike spomina, se zgrnejo v zaznave, pojme, vžgo v čustva, nabreknejo v stremenje, ki mu sledi s temno nujnostjo čin. Pri zasledovanju enotnega dušnega dogodka, ki ga je veda razklala v toliko in toliko pramenov, ni prostora za neskončno opisovanje in premozgovanje. Ta subtilni posel se protivi vsakemu gostobesedju. Pesnik ne govori o strasti, sovraštvu — strast, sovraštvo govori, deluje. Njegove osebe delujejo kot zlobne ali plemenite, toda pesnik jih ne komentira. V središču zanimanja stoji človek s svojim čustvenim in nagonским življenjem, ki se uveljavlja na tako čudovit način kot merodajna sila. Nova doba se je otresla vendar Nietzschevega vpliva, ki je našel v sleherniku rojenega zločinca. To enostranost je nova doba opustila, dasi prevladuje v njenih stvaritvah pod vplivom časa dokaj mračna nota. Ona išče človeka,

plemenitega ali ne. Pri izberi svojega predmeta vpoštevava neko bistveno točko, ki je prišla tekom časa v pozabo.

Ni vsak predmet enako vreden, da ga pesnik obdela, temveč tedaj in v toliko, ako se očituje v njem na odličen način proces življenja in umiranja v naravi. Nekoč so si umetniki preradi iskali v raritetnem kabinetu narave takozvane originale, to je individuje, odičene z nenavadnimi, apartnimi potezami. Jasno je, da ne pomenijo taka abstruzna stvorstva ničesar napram množicam poprečnih, da dokazujejo le šegavo muhavost plodovite narave. Nova doba zametuje take predmete, kot jih je i zgodnja antika. V ljudskih epopejah se razlikujejo ostro junaki, ki jih je oblikoval stari rod od novejših pritikin. Oni so heroji, po kretnjah in govoru, ti pa skurilne tvorbe... Predmeti naj bodo vseobči, elementarni, kot luč in zrak, življenje in smrt.

Nekoč je umetnost podčrtavala ločujoče, momentane, na en slučaj navezane znake: danes predvsem skupne, trajajoče, nečasovne. Oni umetniki so hoteli biti zanimivi (romantika!), novi hočejo izraziti celokupno naziranje. Izhodišče ustvarjanja tvori posamična predstava, ki ji odgovarja v naravi posamični predmet (model). Prirojeni talent sili ustvarjajočega, gledati svoj predmet na gotov način in vanj vnesti svoje predstave. Napram podatkom, ki mu jih sporočajo čuti, si obdrži popolno prostost, tako da vpoštevava od predmeta le one znake, ki predstavljajo njega osnovne poteze. Individuu nakaže prostor v vrsti, v splošnosti. Raznolične pojave življenja podvzame pod višjo enoto življenjskega procesa. Dušne dogodke svojih oseb globoko zasidra v splošni zavesti, tako da vsakdo prepozna v njih del svojega najosebnejšega izkustva. Pesnikove figure postanejo spet, kot nekoč, »prosopa» (lica), nositelji vloge. Zanima nas na njih predvsem, kaj pomenijo kot duševne potence, nato šele njih vnani odnošaji.

S tem smo si priborili pot do razumevanja nadaljne zahteve, ki jo stavi teorija: umotvor naj stopi iz časovne in krajeve omejenosti, naj bo «kozmičen», neminljiv. To zahtevo bo razumel brez vsega, kdor je voljen priznati pojmom, idejam atribut večne navzočnosti. Pesnik, ki je podčrtal v predmetu osnovno, vsemu rodu skupne znake, in prezrl ločujoče slučajnosti, je odprl svoji tvorbi nedogledno perspektivo v oho smer, kjer iščemo ideje... «Povišal je svojo tvorbo iz individua v tip, iz slučajnosti v nujnost, iz časovnih mej v blesk nečasovne stvarniške sile, ki je — Bog.» (Illing, *Der Geistige, Jugend* 1921.) In slično pri dogajanjih (spremembah): pesnik ne prikazuje več posamičnega akta ali hipa,

temveč vzdrži svojo snov v strogo prehodnem stanju, kot niz ne-
 prestano se vršечih sprememb. Zagrabiti ta ali oni trenutek v
 svrhu posnemanja, je svojevoljna abstrakcija, ki onemogoča pre-
 gled čez celoto. Umiranje kakega individuja je del vseobčega,
 nepreknidnega procesa, ki ne pozna nobenih umetnih zarez. Pesnik
 ne slika umirajočega človeka, v njegovem delu se izraža neskončno
 umiranje ... Slična stremjenja nahajamo v sodobnem kiparstvu.
 S čisto zarezo je ločil Lessing sukcesorno (pripovedno) umetnost od
 simultanske (obrazovalne). Danes ni več hip, ki si ga izbere umet-
 nik, temveč to, kar je v predmetu trajnega, nečasovnega, z drugimi
 besedami, v neprestanem gibanju in ekstenziji se nahajajočega.
 Pesnik, ki je tako osvobodil svoj predmet časovnih in krajevnih
 mej, je ustvaril mythos, ono pesniško tvorbo, v katero so zavijali
 stari rodovi svoja najgloblja spoznanja.

V teh in takih zahtevah so pa skrite za naivno pesniško delo-
 vanje obilne čeri. Umetnik, ki uničuje individualno življenje pred-
 meta, s tem da mu okrne one znake, ki se ne pokoravajo shemi,
 zaide lahko v konstrukcije in jalove simbole (A. Hildebrand, Über
 das Generelle und Individuelle in der Kunst. Die Kunst für Alle,
 1921). Isto velja o dopolnjevanju vrzeli, ki jih je pustila narava.
 Poskusi, zajeti celoto svetovnega dogajanja v kakšno pesniško
 tvorbo — ostanejo neobhodno samo prazna atituda. Tendencia je
 v umetninah najmanj umetniški činitelj. Pri ustvarjanju takih
 umotvorov, kot jih želi nova doba, bo imelo samoopazovanje in
 preračunjeno izrabljanje sredstev svoj precejšen delež. V mnogih
 ozirih se srečuje nova struja z romantiko.

Sedaj še o formalnih znakih novodobnih umetnin. Načelo o
 relativnosti spoznanja, prisvojeno si od impresionistov, pomeni
 v svojih skrajnih posledkih razkrušenje stabilne oblike; vplivalo
 je nedvomno tudi na novo umetnost. Pri ustvarjanju nove oblike
 so pa bili odločujoči tudi drugi razlogi. Narava pride v poštev le
 kot nositeljica ideje; pesnik jo vpoštevata le z ozirom na njene
 odjeke v notranjosti, v zavesti. Pisateljem naturalizma je pri-
 zadevalo mnogo truda podrobno opisovanje vnanjosti. Nobena po-
 samičnost ni smela ostati čitatelju prihranjena: ne bradavica na
 licu, ne barva pentlje okrog vratu. To naj bi bil milieu, zarezališče
 konflikta. V resnici pa je vsa ta preobilica stvarnih podatkov
 daleko presežala dejanske potrebe umotvora, je dušila poezijo in
 bila kolikor toliko nezanimiva. Žarek pesnikove strasti bo osvetlil
 poslej le nekatere viške dejanja; izpopolnitev ostalega naj bo

prepuščena ustvarjajočemu delu uživalca. V plastikah Emy Roderjeve (Junge Kunst, 18. Leipzig, 1921) stopi obličje te ali one osebe s tako silo izraza pred gledalca, da pozabi, da ima pred sabo zgolj obraz, dočim je ostali del glave vobče izginil. Pendant k temu so brezimni junaki novele, ki jih je treščila usoda v tmine socialne bede, a ki jih žene večno hrepenenje nazaj v kraljestvo luči. — Žrtvujoč posamičnosti, ustvari pisatelj v ostalem sparno napetost položaja, iz koje udarja katastrofa. Onih par črt, s kojimi prikaže svoj predmet, si je priboril v težkem boju s seboj. Skopost izraza je šibolek ekspresionistov. Neoviranemu razmahu duševnega življenja so stavljene v praksi gotove meje. Pesnik hoče biti razumljiv. Med monomanom, ki govori na znotraj tisoč jezikov, a na zunaj le jeclja in vsled tega daleč zavrača vsak stik s čitateljem in naturalističnim gostobesednikom, je mogoče najti dosti odtenkov. V imenu nove šole same je povedano, da hoče izraziti, in sicer z emfazo. Neprestana duševna napetost postane čitateljevi dojemljivosti opasna; naj skrbi torej avtor za odmorne točke. — Nobena struja pa ne odpusti svojim pristašem znanja tehničnih sredstev stroke in nadalje dovršenosti izdelka. O teh samoumevnih stvareh ni da bi govoril. Le da si občinstvo ne sme domišljevati, da bo predpisovalo umetniku, kako naj uporablja zmožnost in znanje. Seveda se tudi redno dogaja, da uporabijo razni začetniki vseobči klic po primitivnosti izraza kot priliko, da prikrijejo svoje neznanje elementarnih zahtev in tudi svojo nezmožnost.

Dosledno si skuša novo pesništvo ustvariti svoja izrazila, po tem ko so se stara obrusila in obrabila. Pesnik govori občinstvu, globoko zakopanemu v materialne zadeve; narodu, ki je na podlagi svoje vzgoje dostikrat jedva sposoben, priznati umetnost kot enakovrstno nujnost življenja. Občinstvu, ki je med vojno odvrгло marsikak ideal. Pisatelj uporablja težka ali ob enem primitivna sredstva. Prednašajoč jih z vsem zanosom, ki ga je zmožen, bo izsilil tudi pri topih, pridobitvenih dušah vero v nekaj višjega. Ker pa še nova sredstva niso dovolj preizkušena na svoj timbre, na svojo jakost in dalekosežnost, zaide v pesniške izdelke včasih tudi nekaka kričava nota, tolikanj odvratna uglasjenim akademskim ušesom. A ta neprilika je neizogibna pri vsakem novem čvrstem pokretu. «Mokrocvetiče rožce poezije» so bile nekoč morda smela tvorba, a so danes (brez pesnikove krivde) obledela fraza.

Idejnemu ogrodju umotvora je pritisnila nova doba istotako svoj cacnet. Konstruktivna ideja v drami je bila izza antike vera

v nedoumno, toda pravično usodo, «ki človeka povzdigne, ko ga zdrobi». Ta misel je dajala pesniškemu umotvoru zaokroženost, dovršenost. S premaganjem teleološkega naziranja, odkoder izvira ta ideja, je morala stopiti tudi ona v ozadje. Naturalistična drama se je izogiblje. Tukaj vlada zgolj mehanska zakonitost; pojem ciljnosti je izginil. Pesniki se ne ustrašijo tudi tragike, ki je navezana na brezupni kolaps. Najnovejša drama ne stoji predaleč od tega stališča. Načelo o nespoznatnosti svetskega dogajanja, ki si ga je prisvojil ekspresionizem od prejšnjih struj, je dovedlo povrh k novemu pojmovanju pesniške oblike. Življenje poteka po gotovih zakonitostih in človek naših dni ne poizveduje nič manj resno za njimi kot prej. Le da si ne domišlje, da je spoznal smotrenost vsemu in za vse ali pa tudi, da je proniknil zgolj v zakonitost. Neizvestno kot naše poznanje vseobče ciljnosti, je poznanje motivov in vzrokov za posamične pokrete. Vse poteka pregloboko za naše poglede; to kar dojmemo od vsega dogajanja, so neurejeni fragmenti. Življenje ni zaokrožen umotvor, to uči vsakogar izkušnja. Tudi pesniški umotvor se odpove vsestranski motivaciji in zaokroženosti ter podaja svojo snov kot peščico fragmentov. Ne prizadeva si krčevito, zaliti ali zabrisati pred kritičnim očesom spojne črte posamičnih členov. To ni zametovanje umetniške linije vobče, to je nov sporazum med sedanjim naziranjem sveta in njega izražanjem v umetnosti.

Priznati moram, da se nanaša ta pregled idejnega jedra samo na eden del novih umotvorov. V tolažbo čitatelja, ki se mu je ob teh vrstah storilo inako za dobrim, preizkušenim principom metafizike («pesniško pravico»), treba izpopolniti sliko. Sklicujem se na to, kar sem že omenil o mistično-verskih potrebah te dobe. Kot protiutež proti fatalizmu, redečemu se iz znanstvenih izsledkov in izkušenj vsakdanjosti, ki sega z ledeno roko po usodi posameznika, vstaja slutnja naše prostosti, odrešenja, ki je beg iz zemeljske omejenosti v naročje absolutnega. To so misli, še manj, do mislice, kakor jih srečujete širom nove literature.

Sičar pa: kam vede struja, ki zametuje razum in se opira na intuicijo, struja, ki zanika naravo? Zgodovinar (tudi literarni) je «zaobrnjen prorok»; zadostuje mu lahko, če je opisal potek že dovršenega; posegajoč v bodočnost, si lahko nakoplje očitek, da plete svoje misli z možnostmi, ki leže v brazdah časa.

Juš Kozak:

(Nadaljevanje.)

Tehnica.

4.

šibila so se mu kolena, kakor trepetlika so drhtele roke. Zaman je skušal tajiti nemir, ohraniti si hladno kri, razklenjene čeljusti se niso več strnile v besede. Tla pod njim je razmajal potres in omahnil je iz sobe. Postaren delavec, otepajoč krog sebe s brlečo leščerbo je z največjim naporom dohajal preskakujočega po dvoje, troje stopnjic. Šele spodaj pod hišo se je Brajda v trenutku predramil iz omotice, ter stresel starca za roko: «Kam greva, stari?» «Slišali ste, gospod.» Grozna zavest, da stopa k smrtni uri svojega prijatelja, mu je pretresla vse možgane.

«Torej ni bila napetost, temveč gola resnica, kar se je pripetilo iz gozda domov,» — se je zmedeno oglašalo v njem, — «ti, starec, človek je čutil in videl prihajati poslednjo uro.» — Delavec je skomignil neverno z glavo, pogledujoč od strani inženirja: «Bo že tako!» Potem je prisluhnil, vlekel vso pot na ušesa, kajti, vrag vedi, komu je namenjeno nerazumljivo godrnjanje, morda žubori samo zase.

«Izgubili so ga. Zdaj se vname. Nič več ni nad njimi blage in večje roke. — Mogoče pa je vse skupaj laž? —»

Zaman je tenkoslušil starec, ves prevzet in presenečen od teh besed. «Za vraga, kaj sta imela med seboj? Eden tistih tam gori, pa ga je tako zmedlo?» Ko je še stal v veži, ni čul nobenih nepotrebnih vprašanj, iz tega tukaj pa vro cele litanije. Skoro nerodno mu je postalo, pa kaj, njegova leščerba mora tavajočemu in omahujočemu kazati pot, vse drugo ga ne briga. V utrujenih možganih se je leno utrnilo še par misli, ki jih je polglasno zaključil: «Po njem je, po njem!» Kepe prsti ne padajo tako zakmolilo na krsto kot te svinčene besede. Potrkale so na srce Brajdino, ki se je ob njih zamolklih udarcih pričelo prebujati, zabito že dalj časa v rakvi.

— Koliko časa se že nista ogovorila z onim fantom, tem edinim mladostnim prijateljem! Kakor dvoje tovornih živali sta nosila drug mimo drugega svoja bremena; prazna in nepotrebna je beseda o stvareh, ki ne morejo ogreti tovariša. On sam je drvel slepo proti svojemu cilju, pred čigar praznino je danes povetil roke. V živo življenje so nekoč grebli njuni prsti, potem pa so rastle pod njegovimi mrtvi stroji. Mar ni bila samo častihlepnost, ki

je gospodovala nad njim? Svoj čas je presanjal odprtih oči, le iz svojega dela je skušal izsesati uteho.

Postal je kakor oreh brez jedra. Zamujene ure življenja bobne in bude, a le v otlem odmevajo. Med ljudi ga je poslala mati; nič več kot nemirno nihal je nihal med njimi. Za družino ni živel, odletel je iz njenega kolobarja. Tovarnarju je služil zaradi sebe, dokler se med obema ni raztegnil nepremostljivi prepad. Niti enkrat ni v sencih udarila žila za ljudi, med katerimi se je rodil. Izhlapela je voda v vrču in ko ga je pretresel strah pred praznino, se je hotel izpovedati sredi gozda, da bi slišali njegovo prošnjo za usmiljenje in odrešenje na Oni svet. Sedanji čas, na čigar valovih se krčevito bori za svojo usodo, zahteva velikega srda ali mogočne ljubezni, edine utehe za preizkušnjo ubogih ljudi. Nocoj pri Janezovem slovesu ga je slepila edinole prevara o svetosti in miru lastne duše, same prazne marnje: le v težkih bojih z življenjem, z ljubeznijo in sovraštvom, vzkali tista svetost, ki vodi človeka tja v daljnje temine, pred katerimi v strahu utripa srce. Mrtvo železje, kamor je zgnetal samega sebe, ostane gluho za prošnje človeka.

Tišina zevajoče tovarne je pretrgala nit drvečim mislim. Toliko hujše je grmel ta molk iz ogromnega trebuha, ker je bil vaje, da je ga vsako pot pozdravilo vrvenje in šumenje. Živa duša se ni zganila pred vrati.

Poleg velikega stroja je gruča povešala svoje upadle obraze. V zelenkastem siju bledih žarnic so ostro začrtane poteze izražale nemo grozo. Brajdi, vstopivšemu v njih krog, se je kolobar tiho razmaknil.

Nad telesom se je sklanjal zdravnik.

«Kako, gospod doktor?»

«Vprašanje trenutka. Leva ključnica zlomljena, najbrže žile presekanе.»

«Se zaveda?»

«To je tisto strašno. Le za hip omedli.»

Brajda je presunjen dvignil oči. Molče strmi veliko, s krvjo oškropljeno kolo na svojo žrtev. V lesketajočem železju prše iskre, podobne potnim kapljicam oznojenega mogotca. Kakor je nekoč vzljudil svoj stvor, tako ga je ta hip besno zasovražil; vse mu je žrtvoval, samega sebe, najboljšega človeka, in še ni dovolj, pogoltno upira tudi vanj oči.

«O... o-briši-te ga,» je zajeceljal umirajoči z glasom šepetajočega vetra.

Stari delavci, katerih okaljena obličja ne pretrese zlepa groza, so zaprli oči. Mlad fant, najbrže Janezov prijatelj, je pristopil solznih oči: «Obrisati ga je mislil, pa ga je zgrabil». Besedo mu je zadržala zanjka v grlu.

«Domov... otro...» mukoma se je skušal dvigniti. Široko odprte oči so sijale stekleno in prosile pomoči okoli stoječe. Zdelo se je, da je spoznal Brajdo. Lahno dvignjena desnica je omahnila nazaj.

«Janez!» Pokleknivši k njemu, ga je pozdravil za ponujeno mu roko. Med tem je zdravnik molče poslal po nosilnico, mrmrajoč sam zase: «Je vseeno».

Na tleh so lesketale trudne oči v svojem poslednjem žaru, pričakujoč vsak trenutek, da jih zamegli mrena noči.

«Mil... an!» V žive poglede vsesane, so ugašale punčice, že preslabotne za pogovor. Grozničavo uprte v neprodarno temo, mater obeh bratov, pričetka in konca, komaj pričakujejo, da jih zatisne Milost.

«Milan... otro... ke... moje... skrbi...» Onemogle so ustnice, pišoč v srce testament, ki so ga dolžne življenju.

Na prinesene nosilnice polože človeka. V silnih bolečinah se oprime krčevito desnica žareče Brajdine roke, ki dobro čuti, da še ni odločeno z njim, kajti s poslednjimi kapljami pretakajoče se krvi bije s smrtjo uporen boj.

«Videl... otroo...» Mehkejša srca zaplačejo, starci izginejo v kotu, da ne vidijo poslednjega. Poleg nosilnice stopa mladi fant, zdravnik in Brajda, še vedno roko v roki z umirajočim.

Zdravnik mu posveti večkrat s slabo brlečo leščerbo v obraz, potiplje čelo in žilo. Sveži vonj zemlje, tako opojno sopeče v poletnih nočeh, miri dušo poslavljaljočega se moža. Nocoj diše še slajše, se zdi Brajdi, in razori se ponujajo kakor sladka postelj utrujenemu. Mežikajoči milijoni pojo bilje v brezmejnih višinah. Sredi tišine, ki jo dramijo le skrbne stopinje po mehkih tleh, ko pokopujeta nebo in zemlja, mu vstaja pred očmi slika za sliko, pobožno slovo od umirajočega.

Bosonoga, raztrgana, na plamenečih licih umazan pòt, tako broditja po gozdovih in lokah. Janez stoji na hribu kot kralj, oko mu počiva na razbojniški četi, pripeljani pred sodbo. Pravično jim meri kazen in usmiljenje, oči se resno zavedajo dostojanstva.

«Angeli božji,» dihajo ustnice svoje poslednje besede.

«Strašen boj,» pošepeče zdravnik.

Prihaja kot študent iz mesta. V toplih nočeh modrujeta po cestah; razigrana je duša kot krivci za klobukom. Anka ima

rdeče ustnice in žive oči. Janez pa je fant od fare, vsako noč zapoje prvi na vasi. Anka hodi zadnja k vodnjaku. Pod belim zidom, o, prejasen spomin, mu nastavi pleča. Par razigranih tednov in zasmejejo se navidez otožne oči: «Ti, fanta bom imel!» Zavriskala je mladostna objestnost.

«Usmili se nas!» zastoka umirajoči.

«Ti moj fant,» na jok gre Brajdi, «kje je ugasnil tisti glas moža, ko sva si poslednjič odprla srce? Da bo moj fant gospodar sveta, grem v boj, taka je moja natura, ne pozna hinavskih meja. Vse sem premislil, kar si učil, pa je to edina in poslednja pot. V tej gnilobi se zadušimo, naše srce pa bije presilno.»

«Pri... za... nesi... nam!» šepeta počasi, kakor umira. Brajdina roka, vlivajoča mu poslednje življenje, ne more več ogreti desnice, v kateri je zastala kri.

«Mrtev!» Nosilnica se ustavi za hip. Možje se odkrijejo, fant zaplače. «Prizaneseno mu je.»

«Toda ne onim!»

«Gospod inženir, vam jih je izročil, stopite vi ž njimi, jaz sem odveč.»

Nevede stiska Brajda ugaslo roko. Poleg umrlega trepeta živo srce od strahu pred teminami, razpetimi med nebom in zemljo. V njih ni odjeknila smrt, niti se ni utrnila zvezda, kakor bi ne bilo še končano trpljenje. Kdo pozna smrt? V zvezdah je ni zapisane, venomer zvené tam bilje vsem živim in mrtvim, in ko pokopujejo, se zdi, da se je zlil konec v začetek. Pred to stezo umira srce človeško od groze, ker ne more čutiti pokoja.

«Pokličite, gospod inženir,» ga vzdramijo; pod zidom napol porušene bajte se ustavijo.

«Kdo trka?» se prebudi iz sanj ženski glas. «Janez?»

«Ne, jaz, inženir Brajda.»

Zašumi in pod oknom se dobro razloči prestrašenost, ki je užgala v notranjščini nemirno plapolajočo svetilko. Zasveti se špranja na vratih in pozni prihajalec hitro vstopi ter zapre vrata pred očmi preplašene ženske.

«Nekaj bi vam rad povedal.» A glas mu zveni tako žalostno, tako okleva, da širi ženska svoje zenice, preganjana od slutenj, se opoteče v sobo, omahuje, lovi za stole in mizo.

«Pa ne, za boga, Janez?» Divji krik je prebudil otroka. Fant se dvigne izpod odeje, od gorkote potni obrazek upira svoje temne oči v tujega gospoda. Punčka zaplače še v sanjah, išče z ročicami matere, katere se je oklepala vso noč.

«Da, Janez!»

«Mrtev? Križ božji, križ božji, otroci, otroci!» se vrže na postelj, ne vedoča kaj počne. Otroka, oba v srajčkah, pokrijeta ubogo glavo, vsi trije se tresejo od ihtenja.

«Čakajte, gospod inženir, k njemu pojdem!» Brez uma se je lovila po sobi, zdaj k omari, zdaj se je zagnala v naročje otrok, se prijela Brajde, stiskala njegove roke in prosila: «Čakajte, gospod, kako sem nerodna! Obvezo vzamem. Jezus, ali ste ga obvezali? Hudo teče kri? Je dobro zavezan, da ne izkrvavi? Še blagoslovljeno vodo vzamem seboj!»

Med plakajočima otroškima srcema se je lovila za poslednjo bilko, s krvavečimi prsti je, potaplajoča se, rinila led od sebe, ki ji mora vsak hip stisniti v svoje okove dušo in možgane.

Brajda je stal sredi sobe, molče se je okrenil, ko so prinesli iz temne veže Janeza. Njih srce jim je iz osramočenosti in groze pred tujo bolestjo narekovalo hitro slovo. Tedaj se je zgodilo, da ni poznala ljubezen več besede, ne krika.

Z razprostrtimi rokami se je zgrudila žena nad ledenim truplom in le jok otrok, ki so prilezli iz postelje, je obupno tožil sredi tišine.

Tiho so vstopile ženske iz tovarne druga za drugo, da pomagajo nesrečnici. Brajda, sklenivši, povrniti se še tisto noč, je odšel nazaj v tovarno.

5.

Proti žareče razsvetljenemu poslopju je peljala pot navzdol. Iz griča je skozi odprta vrata še vedno proseče segal v temo otroški plač.

V Brajdinem srcu pa je divjal vihar srda, vedno strastnejše je naraščal in butal v sencih. Jasno je čutil zdaj, da so vsi valovi naperjeni v razsvetljena okna, kjer rajajo ljudje, brezplodnih, kamenitih src.

Besnost rjove v duši človeški, kadar se zdravje razpali nad gnilobo in boleznijo. V preozkih možganih ni zanjo dokaza; podobna je viharju, gonečemu črne oblake tik nad zemljo, da lomijo s svojo težo hraste in breze, in katero deblo ni zdravo do korenin, se zvali, da ga ne spoznaš več na tleh.

Že dolgo časa jih je mrzil; kadarkoli je gledal, kako vadjajo za človeške duše. Nocoj pa se gleda napuh in grabežljivost, barantanje za ljudi v zrcalu smrti človekove. Vsa golota njih pregreh in krivic leži pred njim na dlaneh.

Brajda čuti, da se človek še nikdar ni do golega slekel s tisto brezobzirno nesramnostjo kakor v teh mršavih letih, o katerih

gredo od ust do ust strahotne pripovedke, ki pretresajo mozeg. Med ozvezdjem sovraštva in ljubezni so vzplamtele, povrnivše se z daljnih potov zvezde-upornice in zvezde gospodstva. Na obzorju gore skrivnostne luči, žareči kolobarji krog pasa zemlje. Solnce ugaša in luna niha s krvavim obročem nad zemljo. Skrivnostne so zgodbe, kjer se bere, da v teh urah groze in strahu tavajo ljudje brez nebeške luči, vsi goli, in se celo živali besneje sovražijo, o čemer se lahko prepričaš v ulnjaku med troti in čebelami, na gorah med ujedami in tihimi gnezdarji. Plešaste zakone obračajo liki stare obleke, toda pogumna srca nimajo strpljenja, dokler ne razpadejo razvaline posvetnih gospodarstev in človeških src. Niso krparji, temveč zidarji. Kadar vrtnarji človeških njiv na pomlad režejo mastno zemljo, tedaj leži pod solncem vse polno presekanih črvov, plazečih se v zemlji. Le hižene in strahopetci, ki niso pretaknili še vseh kotičkov grobišča, se boje za razvaline. Pred njimi ječi zemlja, s tesnobo pričakuje, da pride gospodar ter zasuje razpoke zemlje s podrtijo in postavi nova domovja. Vse tako je že bral na starinskem papirju.

«In enega teh gospodarjev bodo položili v zemljo,» je pomislil Brajda; «morda sine tisti dan, ko doraste njegov sin. Kaj ni preveč ljubil kolesja, da se je pod njim ustavila pot?» Srd je iznova bruhnil v razsvetljeno hišo. «Tam notri ni gospodarjev sveta. Pravi gospodar še ni nastavljal pijavk lastnim ljudem in ni hrepenel po gospodstvu nad človeškimi dušami. Kriv je težkega greha, kdor kupuje zakone, nedolžniku v uteho, kakor pijane vlačuge ter krošnjari s prisilnimi jopiči med zdravimi in ruši, podira, iz strahu pred mladostjo. Kriv je upora in smrti nevednih, ker je njih duše plačeval po grošu. Zato, Žakelj moj, potegniva papirje, da se izpolni testament.»

Tako je utrujen, da bi najrajši pokleknil na zemljo, položil na rušo glavo in zaspal. Komaj se sklone glava na prsi, že odskoči ves vrtoglav pred spačenimi obrazi, ki se preutrujenim očem prikazujejo.

Gnus se mu plazi po žilah, odpirajočemu vrata v dvorano. Že med vrati bi se okrenil, toda Žakelj ga je ugledal izza mize. Odložil je servijeto po drugi večerji, s kozarcem v roki mu stopa naproti.

«Za boga, kaj je z vami, blédite ko platno. Je zadeva resna?»

«Mrtev je.»

«Hudiča! Neroda! Kaj ste ukrenili?» —

«Odnegli so ga domov, delo sem ustavil. Zdravnik je bil pričujoč, tajnik je uredil protokol.»

«Prav tako! Ženi izplačamo vso mesečno plačo. Nerodno zanj. Morda bi tudi ona kaj malega v tovarni?»

«Ne, ona ne bo mogla, gospod Žakelj, ima dvoje otrok, njih varih sem jaz, da me razumete! S samo plačo ne pojde. Izplačati boste morali pokojnino.»

«Vi varih, za boga svetega, pa ne da bi bili v sorodu s tem človekom?» V obličje je posinel od besa, da se mu drzne nocoj ugovarjati.

«Da, varih sem, in brez pokojnine ne pojde. Razumete,» z vročimi očmi ga je meril od nog do glave in v Žakljevi glavi je bil jasen račun: «Fant je nezanesljiv, kakor sem vedel. Že prav, da si pokazal roge. Poženem te kot psa!», v obličje pa se je slinil, pretvarjajoč se v najdobrohotnejšega človeka, cedečega se od usmiljenosti.

«Gospod inženir, prav tako, vse uredimo. Zdaj pa korajžo in pozabljenje, naš dirindaj gre naprej. Dekleta pridejo, nov ples obetajo.»

Brajda je ves v omotici stopil k mizi in pil kozarec za kozarcem. Ob vsakem požirku je čutil izžgano grlo, ki hlepé vsrkava tekočino. Kri je oživila po žilah in dramila možgane k zavesti. Grizlo ga je, da vzbesni, toda sklenil je, da počaka trenutka, ko ne bo zmagoslavje opajalo vseh misli in hotenja. Molče je prisluškoval vsaki izrečeni besedi. Večina je že zapustila svojega gostitelja, pridržal je le par najodkritejših prijateljev. — Ti so torej zbrani za tajni posvet, — je pomislil in si jih je dobro ogledal.

«Kaj zdaj, gospod Žakelj?»

«Stranko osnujemo.»

«To je beseda, kdaj bi že morali misliti na to.»

«E, ni to tako lahko, kakor si mislite. Ljudje rasto iz zemlje. Malokdaj se zgodi, da zemlja zahteva novine in tega trenutka je treba pričakati. Starina jim donaša dobiček.»

«Zakaj bi jim ga ne dali tudi mi?»

Zakrohotal se je Žakelj, očitno dobro razpoložen: «Daj, kaj boš dal, kje boš vzel? Strmoglaviti Škrinjarja, to je vse.»

«Iz starih korenin pognal bo cvet.»

«Za vruga, če so pa korenine preslabe?»

«Cepimo, cepimo. Nov program! Zberemo vse nezadovoljneže, dovolj jih bega po naši zemlji, s temi cepimo starino, asket pa, kam je izginil?»

«Že davno je odšel!»

»No, ta nam navrže nekaj etičnih in estetičnih ornamentov, prepotrebni so dandanes! Čemu ga redimo? Otrobi so njegovi melki.»

«Pravzaprav, če si priznamo, mu še nismo privoščili jajca od melka.»

«Ti ostaneš nepoboljšljiv gostosevec.»

«Vidite, stranko moramo imeti; pot je do zmage, brez nje se ne uveljavimo. Armada je prvo, potem udari! — Saj res, gospod Brajda, pozabil sem vam povedati, da prevzame Škrinjarjevo tovarno gospod Priba. Ne morem vas pogrešati pri sebi.»

«Že dobro tako!» Niti ganila ga ni klofuta, očitno namenjena mu čez ves obraz. V njem se je pričela oglašati ogoljufana zemlja.

Pojavil se je človek pri mizi, ostri vonj mila je spominjal na brivnico. Šepetal je Žaklju v uho, čez ramo škileč na goste. «Bravo! Spustite zaveso! Vina! Šampanjca! Vse na čast stranke, Škrinjarjevega poraza, na čast naše moči!» Dekleta so nanosile baterije.

«Petelini so napeti! Izproži!» Kakor zavreto mleko je brizgnilo šumeče vino v golido, kropivnemu kamnu podobno, stoječo sredi mize. Iz pipic ob strani je curljala peneča se tekočina in drug za drugim se je hitro vrstil, dokler je niso izpraznili.

«Izproži!» je zopet vpil Žakelj in srdito pogledoval še vedno sedečega Brajdo.

Gosli so spremljale približajoča se dekleta, v maske preoblečena.

Z Aronovo brado našemljeno je stopalo pred vsemi visokorastlo dekle, oblečeno v levita. Iz srebrne kadilnice se je širil omamljivi vonj kadila, pomešanega z opojnimi dišavami. Debeluška, v belih tančicah, prozornih kakor bi bilo njeno telo s pajčevinami omreženo, je pokleknila na mizo, oponašajoča stoječe tele. Krog nje se je razvil kolobar deklet, preoblečenih v resne može in razuzdane žene. V pijanih poljubih so se vila telesa, omahovala v pretvorjenih ekstazah, divje, razvratno plešoča...

«Je moral mojster bit'... Kaj? Ples zatega teleta naštudirati! In ta fini simbol... naša debeluška, sladka kakor rujni cekinček!» se je krohotal Žakelj in tleskal z mastnimi dlanmi: «Zumba, zumba!»

Brajdi je zašumelo v ušesih in planil je skozi vrata, nihče ga ni opazil. Na stopnicah se mu je zvrtilo in komaj se je obdržal za naslon. Tisti hip je pristopila visoka ženska v črni halji; spoznal je njen glas. «Milan, nikamor ne smeš!» Kakor otroka ga je

vodila v svojo sobo. Sedla sta na zofo in položila mu je roko krog vratu.

Objel ga je vonj rožnega parfuma, ki se ne usiljuje človeku, temveč mu razodeva le opojnost ljubezni, s katero omami ljubeča ženska moža, da čim preje pozabi, od kod prihaja. Razburjeni živci so se prepustili valovom sredi izpremenjene sobe, kjer leže malomarno razmetane obleke po stoli. Ostrina pohištva se je prelila v mehke, očem tako domače oblike. Vsak kotiček hrani svoje tajnosti, rdi in blede kot obličje gospodarice. Palma se košati v sitem zelenju, listi, nabrekli od življenja, ne diha več jesenske žalosti.

«Čudno žalost si prinesel seboj.» Dvoje tlečih ogorkov se mu smehlja. «Vso noč sem oprezala po prstih, kdaj zapustiš brezdnost in se dvigneš sem gori. Ti moj grdi fant, kar domov je hotel. Komaj sem ga prestregla. Ampak povej mi, ti mračni mož, kje si romal zadnje čase, da te niso izkopala moja pisma? Kajne, črke so bile premrtve? — Glej, kako sem te ubogala, pokopana sta srd in sovraštvo, tvoj mir je prevzel mojo dušo, naj počne kar hoče. Tvoja Lina je obnorela! Punčke se love tako po dobrih vah in šumah, se uče vesti v baržun in zlato monograme svojega ljubčka. Tvoje besede šušljajo z vetrovi, vonj tvojih las je nad rožami razpet in od tebe si, veš kaj, želim? ... No, povej mi ... ha, ha.» Šepnila je besedo v uho, ga stisnila k sebi, da so ga dušile goreče grudi.

«Tako sem se že bala, da bi ti res prepustil Škrinjarjevo tovarno?»

«Odločeno je, da ostanem!»

«O, imenitno, reci, da zaradi mene!»

«Ne morem!»

«Ti si nehvaležen, veš kaj. Prav nič se ti ne poda, ti mrzli fant! Kakor prejšnje čase, boš ubogal,» mu je požugala.

«Ne bom, Lina. Pusti šale, tudi tako ne ostanem tu.»

«Sta se sprla?»

«Popolnoma.»

«No, glej ga, kakšne kaprice! Tako ubogljivo dekle ima, vsem njegovim domislekom pokorno, pa se spre in sili proč.»

«Sram me je, da sem se boril z njim vred proti Škrinjarju. Nehote sem mu pomagal. Toda zdaj prihaja obračun med obema. Star je že mož, a tega ne izpusti iz rok. Reci kar hočeš, okrutnej je, lakomen in ne vem še kaj, toda njegov pohlep je pognal iz zemlje. Ne pozna sentimentalne humanitarnosti današnjih dni, v boju se bije edinole z orožjem. Prestar je mož za današnje dni,

preorjejo ga, toda bodočnost ga zopet pokliče v življenje. Žal mi je, da sem se zadnjič vmešal, lepši boj bi bil z njim kakor z ljudmi tu spodaj.»

«Joj, fantič moj modruje, ljubiti ne zna!» Že se je je pošlašal strah.

«Danes mi ni mar modrovanja, gre za odločitev! Nocoj je umrl človek, ki stopi na Škrinjarjevo mesto. Poznala in občudovala si Janeza, spretno ravnaočega pri mojem stroju. Nocoj ga je požrl. Toda, Lina, ta človek ni poznal modrovanja, ne sentimentalnosti, njegove misli so bile pogon zemlje. Mi se izgubljam v modrovanju, se cepimo v razglabljanju, tiste oči pa so zrle le v višine, kamor se mora dvigniti njegova stavba. Če je bruhnil vate njegov pogled, si razbrala vladarja v njem. Na mesto, kjer je stal, vidim prihajati koristolovce, goljufe, rušilce.»

«Lepo, pa modrujva. — V enem samem človeku se združi vsa moč?»

«Vse drugo je prazna laž. Le iz majolike natakaš v kozarce. Strašnim bojem gremo naproti, z močjo pomladanskih viharjev prihajajo, a mi še nismo preorali zemlje?»

«In kje jo preorješ?»

«Tu spodaj. Tako stoji v testamentu...»

«Kakšen testament? Kaj bledeš? Brezumen si nocoj! In najina ljubezen?» Z nejevoljno šobo se je odmaknila, toplejša in strastnejša v ljubezni. Široka reka ljubezni drvi svoje vode, vse poplavljaajoče, v globine morja.

«Tebi na ljubo sem pozabila maščevanje in zdaj, ko je otopela klina mojega noža, me pehaš, odkoder si me potegnil? Dvoje tako silnih strasti ne prenese ženska duša. Slabe so te šale, če me misliš zlomiti.»

«Ostani kjer si. Kar sem storil zaradi tebe, ti ne očitam, toda zdaj se lotim sam.»

«Ne boš se in ne boš! Svoje ljubezni ne izpustim iz rok. Najina ljubezen je več, kakor ves ta boj požrešnih pijavk.»

«Se motiš, ženska!»

«Milan, čuj me, ne želim njegovega konca. Tebe mi je pripeljal in ti si rešil mojo dušo sramu. Če pade on, izgubim tebe. Ti niso dovolj ti travniki in tiste ponosne gore, kamor greva, da se nad solnčnimi prepadi objameva? Midva, ki se strmoglavlja v globine. To kamrico razbiješ, kjer živi ženska, razpenjajoča nebo nad teboj? Kajne, da so vse skupaj le prazne besede? Oplašiti si hotel vroče srce, da ga preizkusiš v ljubezni.»

«Kraljično pojdem odrešit, v cerkev stopim!»

Vzkipela je, planila izza mize, njeno telo se je nosilo po sobi v mogočnih valovih in vila je bele roke nad seboj, lomeče se ob pečinah, kakor bele pršeče pene. S poslednjim naporom svoje blazne ljubezni se mu je utopljenka ovijala krog vratu.

«Ničesar ne storiš! Pri meni ostaneš,» so sikale stisnjene ustnice.

«Pojdem!» Zdrsnila je na tla in predno se je zavedla, je že zginil opotekaje se skozi vrata.

Planila je k oknu in ga odprla na stežaj: «Milan, vrni se, vrni se! Ti, temna noč, zakrij me, požgite zvezde to blazno srce. Ah, saj se vrne...»

«Zumba, zumba!» je tulil pijani glas, plešoč nad vulkani. Hitro je zaprla okno, v trenutku se je upokojilo razburjeno obličje in poteze so se zlele v napeto pričakovanje.

Tudi Brajda je čul divjanje plesa, a nocojšnja noč mu je izčrpala sile. Že dvakrat je obstal pred hišo, kakor bi ne našel poti domov. Zaman se je oziral po napovedi zarij, gostosevci so že žarko goreli nad njim. Ves je plamenel. Odpel si je suknjič in srajco, z razgaljenimi prsi proseč hladno noč pokoja in miru. V sencih je kljuvalo, postajal je od bolečin v glavi, pred očmi je rastla tema, globokejša od noči. Na samotno drevo naslonjen je lovil sapo, dobro čuteč, da je zelo bolan. Z meglenimi pogledi je iskal človeka, kakor na palico bi se oprl nanj. Toda, kaj ni šel baš ta hip mimo njega? Še ozrl se je. In ni le razložil obraza? «Kdo me je pogledal?» je razmišljal, oprezno se ozirajoč na vse strani.

«Jaz.» Razločen glas mu prihaja na ušesa.

«Kdo?»

«Jaz. Janez!»

«Hm, ti? Aha... že vem, kaj si opravil doma?»

«Vse sem opravil. Lepo sem se poslovil.»

«Kam zdaj, Janez?»

«Na Oni svet, v trumi naprej!»

«Na Oni svet?» je strmel Brajda v blede obličje. Nobene mrzlice ne čuti več. Noge so krepke.

«Počakaj, spremim te!» Čez travnike sta zavila. Oni vedno nekoliko spredaj. Nič ne opazi, da se spodtikata ob ruševine, pogrezata do kolen v jame sredi njiv.

«Janez, si videl, kdo je v trumi?»

«Vse sem videl. Brezbrežne množice mož in žena, med njimi zlahtni otroci. Tam so od početka zemlje pa do danes. Po vrsti. V silnih kolobarjih krožijo krog zemlje. V koščenih obrazih sem bral nepokoje. Med njimi molčeči tisoči iz Faraonove dežele, prav spredaj, na čelu njih, tihi možje, še živi zakopani v piramide, da jim strežejo tudi po smrti. Odvijajo se pojoče armade, zapeljene v ledene poljane, s krvavimi brazdami na čelu; svoje oči upirajo ostro na zemljo, kje ugledajo svoje žene in dekleta. Lepo je gledati milijone otrok, z rdečimi križi na hrbtu, z blagoslovljenim orožjem v rokah. Še zdaj pojo svete pesmi. Za njimi krevljajo starci, stokajo oskrunjene žene in dekleta. Uvrščajo se uporniki iz brlogov podzemskih, temnih jetnišnic, vstajajo postreljani v predmestnih ulicah. Nedaleč pred mano gredo milijoni, vsi blatni so vstali iz ozkih jarkov, neznanih grobov. In vso našo zemljo sem videl v kolobarju. Od Gubčevih krdel do današnjih dni roma tudi ona na Sodnji dan.»

«Koga si še videl?»

«Tebe in tvoje otroke. Svoje in najine očete. Spoznal sem jih, trikrat rojene, in kali v materinem telesu. Ne veš, koliko jih je iz naših dobrav in lok, s kraških tal, izpod gorenjskih planin in dolenskih gričev, s štajerskih poljan. Med njimi gre žena, ž njo štirinajst kodrolasih sinov. Nihče ne najde miru.»

«Si videl Žaklja med njimi?»

«Ne, on si je sodil že sam, nam pa bo sodil bog, kajti glas gre od prvih nazaj do nas poslednjih.»

«In kje bo ta Sodnji dan?»

Janez je obmolknil, njegovo obličje so izbrisale prihajajoče luči od vzhoda in Brajda je sredi zemlje, s čelom med prstjo stegoval za njimi svoje tresoč se roke.

Visoka pesem dneva je pela nad zemljo, ko se je prebudil sredi njiv. Umazan, raztrgan je planil kvišku in dirjal domov. Glava je od bolečin klonila na prsa. Prestopivši prag sobe, je zaprosil vode, nato se sesedel na postelj. Šele proti večeru je žena, sedeča pri bolnikovi postelji, začutila, da je zaspal. Njeno blede obličje je vztrepetalo vsak trenotek, da ga ne prebudi šum otrok, igrajočih se v kuhinji. Popoldne je vzela v svoje okrilje tudi Janezove, kajti bedna žena je prenehala prejšnjo noč misliti.

(Dalje prihodnjič.)

Ivan Lah:

⟨Nadaljevanje.⟩

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

5. Noč.

o večerji kralj Rišar ni mogel spati. Naslonil se je na okno in se je zagledal v globoko noč nad seboj. Visoko so plapolale zvezde na nebu, mirno in po-
kojno od obzorja do obzorja. Tam daleč na zapadu pod onimi zvezdami leži otok, ki je njegova domo-
vina in kraljestvo. Tam ga pričakuje narod, da se vrne domov owenčan s slavno zmago, o kateri so peli pevci po dvorih. On pa je ostal tu sredi širokih korotanskih gozdov, na starem samotnem gradu, obdan od sovražnikov in čudna usoda je zadržala njegovo pot. Mislil je na Juto, na to lepo deklico, ki je kot bajna prikazen prišla v njegovo življenje in ga je vsega obvladala.

«Ali naj pobegnem pred njo, ali naj jo vzamem s seboj?» je premišljal kralj Rišar, «a kam naj bežim sam pred seboj in kam naj bežim pred njo, ko so vse meje zavarovane in vsa pota za-
stražena? In kam bi bežal z njo begunec, ki mu nobena hiša ne da počitka in nobena streha pristrešja? In kako bi bežala z njim ona, ki ni vajena težkih poti in ji ni bilo treba hoditi po trdih cestah! Ali ni bolje, da se rešim sam domov in pridem ponjo z vsem kraljevskim spremstvom in sijajem?»

Tako je mislil kralj Rišar in njegovo srce je bilo polno nemira in hrepenenja, da ni mogel ostati v sobi, ampak je odšel navzdol po stopnicah in je prišel na vrt.

Tu je obstal ob debelem starem drevesu in se je ozrl v okna, kjer je prebivala Juta. Zagledal je na oknu nje belo postavo, z razpuščenimi zlatimi lasmi, s sklenjenimi rokami. Zapazila je nje-
govo temno senco in se je sklonila čez okno. Dvignil je roke in v njegovem srcu je vstala najkrasnejša pesem ljubezni, ki ji ni našel več besedi in jo je pel samo še v mislih visokoletečih pod okriljem zvezd, kakor so se budile iz globine srca, razburje-
nega kakor viharo morje, ko je plul po njem s svojo vojsko v sveto deželo. Prijel se je za prsa in je začutil na njih svoj me-
daljon. Ves je vztrepetal pri misli na svoje veliko poslanstvo in na svojo sedanjo bedo. Toda tu se mu je zdelo, da mu je ta deklica plačilo za prestani trud; da mu jo je darovala usoda za

njegovo preganjanje in da jo je dolžan sprejeti kot dobro znamenje v boju proti svojim sovražnikom.

Ko je tako premišljal, se je zganilo drevje za njim in pred njim je stala Juta. Prijela ga je za roko in ga je tiho odpeljala s seboj. Šla sta po ozki strmi stezi navzdol, prišla v gosto senco dreves, obšla par skalnih robov in stopila v tiho dolinico, obdano od stoletnih debel, vso z mahom porastlo in polno dišega cvetja.

«Tu sva sama, moj vitez,» je rekla Juta, «tu sem ne prihaja nihče in skriven prehod vodi od tod pod grajskim obzidjem v grad. Tu se lahko najdeva vsak večer, kadar bodo vsi pospali, ker bi drugače med dnem ne smela s teboj govoriti. O, kako sem hrepenela, videti te v tej noči in biti s teboj. Moje srce je razpaljeno od ljubezni in hrepeni po hladilu, ki ga moreš dati ti edini.»

«Kaj naj storiva?» je vprašal kralj Rišar ves omamljen od njenih sladkih besedi in od toplega diha njenih ust. «Vzel bi te na rame in odnesel s seboj — toda meni samemu je zaprta pot.»

V tem trenutku je začutil v sebi tako silo, da jo je vzel v svoje naročje in je sedel z njo kakor z otrokom v mehki mah. Ostala sta tako molče, kakor da je izginil okoli ves sovražni svet in da sta sama visoko na zeleni jasi, obdana od šumečih gozdov, tik pod nebeškimi zvezdami. In oglasil se je slavec in je začel peti svojo sladko pesem, ki se je izgubljala v neskončno noč in se je igrala po temnem ozračju nad tihoto lesov kakor sanje, koprneče iz ljubečih src v jasne višave. Slavec je pel dolgo, dolgo, neprestano, vedno lepše, vedno slajše, in vse bolj omamno; zvezde so migljale mirno in noč je bežala v neskončnost, kakor da nosi s seboj dvoje mladih srečnih ljudi, ležečih v tesnem objemu na zelenem mahu, sanjajočih o radosti in ljubezni in potujočih z njo kakor na čarobnem vozu v daljno kraljestvo sanj. Tako sta spala naša dva ljubljence na zeleni trati vso dolgo noč, ki se jima je zdela kratka kakor en sam trenutek poln blaženosti in rajskega veselja; njiju roke so se same objemale, ustna so se sama poljubljala, srca so sama sanjala o neizmerni sreči, dodeljeni iz nebes. Ko sta se prebudila, sta gledala zvezde, ki so gorele tik nad njima, kakor da tvorijo z nebom živ baldahin nad preprosto posteljo prirode.

«Ali slišiš slavca, Juta? Poje nama pesem ljubezni.»

«Slišim, dragi, slišim, — to je pesem najinih src.»

«Ali čutiš, Juta, noč naju vozi s seboj kakor po zračnih višavah v dežele sanj?»

«Čutim, dragi, čutim, to je najino kraljestvo in midva sva na poti vanje.»

«Ali vidiš, Juta, zvezde se priklanjajo kot da se bližajo in vise nad najino posteljo?»

«Vidim dragi, vidim, to je kraljevska postelja in nad njo je z zvezdami obsijani baldahin.»

Zvezde so ugašale v ranem jutru, noč je izginila v daljavah, slavec je prenehal s pesmijo, ker se je prebudil ves jutranji ptičji zbor. Takrat sta se prebudila naša ljubljénca iz svojih sanj.

«Kje sva bila, Juta, tako daleč v lepi neznani deželi?»

«Pri tebi sva bila, dragi, v tvoji lepi deželi, v kraljestvu sreče in radosti.»

Poljubila sta se z utrujenimi ustnicami in sta si z roso poživila zasanjane oči. Posloвила sta se od svojega prvega tako sladkega ležišča in sta odšla po skrivnem prehodu skozi temen obok med skalami pod grajskim obzidjem v grad.

Nihče ni izvedel o tem ne ta večer ne pozneje, ko sta vsako noč hodila po skrivnem potu poslušat slavčevu petje na zeleno trato sredi lesa, kjer sta v sladkih objemih presanjala vse lepe noči. Tam sta tudi omagala pod sladkostjo ljubezni in sta vžila njen sad, omamljena od prelesti noči, od slavčeve pesmi in od lastnih sanj.

6. Spoznanje.

Toda črna duša Geronova je zasledovala kakor temna senca kralja Rišarja in mu je zaprisegla maščevanje, kajti Geron je spoznal, da se je zgodila velika izprememba in je iskal prilike, da pokaže svetu, kar je skrivaj sumil v svojem srcu.

Zgodilo se je takrat, da je grof Górat slavil svoj god in je povabil na svoje godovanje znance in prijatelje od blizu in daleč, da se ž njimi poraduje v veseli družbi. In prišli so gostje s svojim spremstvom, s hčérami in sinovi in so sedli k bogati gostiji. Sredi gostov je sedel grof Górat in ko so si prišleci odpočili, je pozval viteza Angelarja, da jim zapoje pesem provansalsko. Vitez Angelar je vstal in zapel pesem iz solnčne Provanse in vsi gostje so molčali in molče strmeli, kajti vitez Angelar je pel romanco o ubežnem kralju in lepi Rozamuñdi. Pesem je pripovedovala zgodbo, kako je ubežni kralj jahal sam skozi noč in je prišel pred jasen grad, kjer je našel pribežališče pri starem grofu, ki se je usmiliti utrujenega junaka. Stari grof pa je imel hčerko, ki je slovela po svoji krasoti in mnogo snubcev od vseh strani je prosilo za njeno roko. Toda ona ni ljubila nikogar: ko pa je prišel na grad neznani tujec, je vzplamtela ljubezen v njenem mladem

srcu in je prišla po noči skrivaj na vrt, kjer so cvetele pomladanske rože in je tam našla tujca, ki je sanjal o svoji domovini. Tu se je razodela ljubezen obeh mladih ljudi in je cvetela kakor roža med rožami, dokler niso prišli sovražniki, ki so obdali grad z vojsko. In začel se je strašen boj, v katerem je padla vsa grajska posadka, ubežni kralj pa je v zadnjem trenutku pobegnil z Rozamundo skozi podzemeljski rov, zasedel z njo konja in je odhitel z njo v temno noč. Ko so sovražniki vdrli v grad, so našli tam samo starega grofa, ki je umiral v bolesi in zapuščenosti.»

Vitez Angelar še ni dokončal svoje pesmi, ko je temni Geron skočil na noge in rekel s trdim glasom:

«Vitez Angelar, kje ste slišali to pesem?»

Vitez Angelar je odgovoril:

«Ta pesem je doma v moji domovini, v solnčni Provansi in se poje gostom v radost in zabavo.»

Tu je temni Geron povzdignil svoj glas in je rekel:

«A jaz pravim, da ste peli pesem o samem sebi.»

«Kako bi pel pesem o sebi, ko nisem kralj,» je rekel vitez Angelar. Vsi so se vznemirili. Juta je boječe povescila oči, stari grof se je tresel od razburjenja.

«A jaz pravim, da ste iz družbe kralja Rišarja, ki ga iščemo po vsej deželi,» je rekel Geron in je prijel za meč.

«Kdor išče z mečem resnice, jo lahko z mečem dobi,» je rekel vitez Angelar.

«Na turnirju naj se odloči!» so kričali vsi.

Nato je vsa družba vstala in odšla na vrt, kjer je bilo vse pripravljeno za viteške igre. Nastopili so vitezi na krepkih konjih in se borili z meči in ščiti, da so tako merili svoje sile, sebi v vajo in gledalcem v zabavo. Nazadnje sta nastopila vitez Angelar in Geron. Vsi gostje so obmolknili, ko sta zasedla svoje konje in sta se od daleč bližala drug drugemu. Ko sta si prvič zdirjala naproti, sta s ščiti zadela drug ob drugega, ko sta si drugič zdirjala naproti, sta visoko prekrizala svoje meče, ko pa sta se tretjič zagnala drug proti drugemu, je vitez Angelar zadel Gerona v glavo, toda on je udaril viteza Angelarja v prsa, da se je razklal oklep in so se mu razgalila prsa.

«Kralj Rišar!» je zarjovel Geron, ko je padel s konja, kajti na prsah je zagledal srebrni medaljon, ki se je zasvetil na solncu v svojih biserih. Vsi so planili na noge. Vitez Angelar je bil tako omamljen od udarca, da je za trenutek omahnil in ko so mu njegovi spremljevalci prihiteli na pomoč — je bilo prepozno — kajti medaljon na prsah se je svetil v vsem svojem blesku. Hlapci

so pobrali Gerona, ki je z ranjeno glavo ležal na tleh. Takrat je pristopil Godvin k vitezu Angelarju, stopil mu je na prsa in je rekel:

«Kralj Rišar, nasprotnik cesarjev, sedaj si naš jetnik.»

Kralj Rišar se je bil onesvestil, zato je le nerazločno slišal te besede. Njegova ustna pa so šepetala le eno besedo:

«Juta!»

Juta je vstala in se je približala kralju Rišarju; zdajci pa so jo prijele koščene roke starega očeta. V njegovih očeh je žarel divji ogenj, njegova glava se je tresla, sivi lasje so se vsipali po obrazu.

«Proč, proč!» je zakričal in pahnil Juto med prestrašene gledalce, ki so stali okoli. Nato se je zgrudil od razburjenja na tla, da so ga morali odnesti v grad.

Gostje so se poslavljali in odhajali. Kralja Rišarja so odpravili hlapci v ječo, Juta pa je odšla v svojo sobo in je plakala.

7. Jetnik.

Kralj Rišar je ležal v ječi z okovi na rokah in nogah in se ni mogel ganiti, kajti bil je utrujen in oslavljen. Tla pod njim so bila kamenita in vlažna, ječa je bila vsekana v skalo pod gradom in ena sama ozka odprtina je dopuščala, da je prihajal zrak v podzemski prostor. Ko je kralj Rišar prvo noč pogledal skozi to odprtino, je videl, da je stena okoli njega široka in debela in da ni od tod nobenega izhoda in nobene rešitve. Na kamnu ob steni je stal vrč z vodo in skodelica, v kateri so mu podajali vsak dan kos kruha. Dvakrat na dan je prihajal star hlapec z leščerbo v roki in je položil na kamen vrč z vodo in skodelico s kruhom. Govoril ni in ko da je bil nem, je spet tiho odhajal. V ječi je bila tema, kakor v najtemnejši noči, tako da ni bilo videti niti človeka, ki je ležal v okovih na tleh. Edino kadar je zasijal zunaj solnčen jasen dan, se je videla na steni proti odprtini bela lisa. Tam je stal kralj Rišar in je gledal ven, da bi videl božji svet in če mogoče njo, Juto svojo ljubljeno. Toda videl ni ničesar, kajti zunaj je bil bršljan obrastel obzidje in je zapiral malo odprtino, da ni bilo mogoče videti v daljavo: sicer pa se je zdelo, da leži ječa nizko in da vodi njena odprtina v grajski jarek, ki je ležal globoko pod gradom. Kje bi mogel tu videti božji svet, kje bi mogel tu videti Juto svojo ljubljeno? In vendar ni izginilo upanje iz njegovega srca. Spomnil se je svojega doživetja, spomnil se je težkih bojov in z nadčloveško močjo je vdarjal z okovi svojih rok ob trdo skalo, dokler mu niso

otrpnili gležnji, ranjeni ob železnih zarjavelih okovih in trdih kamenitih robovih. Plazil se je po tleh in je tipal po kotih, ali ne vodi kje v svet kaka posebna, doslej še neznana in odkrita pot. Pretipal je vse stene okrog in okrog in je zasledil v kotu kamen, ki se je gibal. Novo upanje je vstalo v njegovem srcu. Zamajal je kamen z vso silo in kamen se je zganil, toda izpod njega je zapuhtel oster mrtvaški duh, ki je pričal, da je pod njim grob. «In vendar je tu nemara izhod — preko mrličev bi šel, da bi prišel do življenja in do nje.» Tako je mislil kralj Rišar in je skušal svoje sile nad kamnom, dokler ga ni odvalil; pod njim pa je resnično bil grob in v njem polstrohnele človeške kosti.

Tako mu tedaj ni preostalo drugega, kot zadnje upanje na Juto. «Ako je ne sumničijo, me lahko reši. Toda kaj pomaga rešitev, ki vodi v novo ječo?» Tako je preudarjal in ko se je prijel za prsa, je začutil na njih svoj medaljon. Stisnil ga je obupano ter vzdihnil: «Vsaj ti, o čudodelno znamenje, utrgano na božjem grobu, ki sem ga šel osvoboditi s svojimi četami, vsaj ti, o blaženi cvet, ki si zrastel na kraju trpljenja, vsaj ti, edini dokaz moje pravice, me ne zapusti v težki uri...» In kakor da je Bog uslišal njegovo molitev. Ležečega na tleh je zazibalo sladko spanje in v sanjah je videl vso svojo slavo in mogočnost. Videl je, kako plove s svojimi vitezi v sveto deželo, kako je pristal na pusti breg, odkoder so križarji nastopili svojo zmagovito pot; videl je boj na obzidju jeruzalemskega mesta, napad svojih čet, zmago nad neverniki in svojo zastavo vrh stolpa; videl je sveti grob, cvet na njem in beg paganov pred krščansko vojsko; videl je temne obraze svojih nasprotnikov, odhod iz vojske in beg preko morja. In ko je stopil po težkem viharju na skalnati breg, so se pokazali iz daljave visoki, košati gozdovi korotanski. In nad njimi je vstala kakor zarja na jutranjem nebu deklica z zlatimi lasmi in modrimi očmi: Juta!

Železje na vratih je zarožljalo in vrata so se počasi odprla. Resnično, pred njim je stala Juta in je iztezala svoje roke proti njemu, kajti zaradi temote ga ni mogla videti. On pa se je vzbudil iz svojih sanj in ni vedel, ali je še sen ali resnica, da jo vidi pred seboj.

«Moj Rišar,» je šepetala Juta in jok je zalival njen glas.

«Juta,» je vzkliknil kralj Rišar in je dvignil proti nji svoje težke okovane roke. «Ali si ti v resnici, ali prihajaš samo v sanjah k meni?»

«V resnici sem to jaz — glej tu je moja roka!» In se ga je dotaknila z roko in se je vsa prestrašila, kajti roka njegova je

bila vsa oskrunjena od ran. On pa je dvignil svojo glavo in je poljubil njeno roko. In je začutila, da so njegove ustnice blede in mrzle od trpljenja. Sklonila se je nad njim, da bi objela njegovo lepo glavo in je začutila, da je vlaga omazala njegovo obleko in telo. Tedaj se je zgrudila uboga Juta v svoji bolesi in je vzdiknila:

«O ti, ki si vreden, da sediš na kraljevem prestolu, kam te je vrgla zloba in zavist človeška!»

Kralj Rišar pa je nežno objel njene noge in je rekel:

«In tudi v tem trpljenju sem srečen, da slišim tvoj glas in da te čutim pri sebi.»

Tu je pristopil stari čuvaj in je začel jemati okove z Rišarjevih rok in nog. Juta pa je namočila svoj robec v vodi in je z njim otirala težke rane, ki so jih bili zadali železni okovi.

«Kam pojdem s teboj, Juta?» je vpraševal kralj Rišar ves presenečen.

«Danes ponoči morava odtod,» je rekla Juta. «Moj brat je odšel k stricu v Breže, da te izroči cesarju. Geron leži onemogel in oče je bolan. Zato sem preprosila starega slugo, da me je pustil k tebi. Vrata bodo zvečer samo na videz zaprta. Na levo vodi hodnik, ki naju popelje v noč. Sluga ti prinese obleke in hrane. Ko bo vse trdno spalo, pridem pote, moj dragi.»

Odšla je, kakor je bila prišla in vrata so zarožljala. Čez nekaj časa se je vrnil sluga z obleko in hrano. Kralj Rišar je gledal v temo, kakor da ne veruje lastnim očem. Potem se je začel pripravljati na težko pot. Kam vodi ta beg sredi sovražnikov?

(Dalje prihodnjič.)

Igo Gruden:

Kdo sliši moj krik?

Po vzburkanem morju od vetra zvihranih daljin
kot nagnjeno jadro napotil se je moj spomin
do tvojih pristanov, o domovina...

Glej, šele sedaj, ko so tvoja mi vrata zaprta
in tvoja obrežja od žalosti moje zastrta,
morda razumela boš sina
v vodovju tujine blodečega,
do svojih najskrivnejših vseh korenin
bolest svoje zemlje nosečega.

O mrzli sijaj teh rastočih, v nebó vzpenjajočih se mest!
o mrzla križišča od množic zajêzenih cest!
in mrzla molitev zvonôv z opoldanskih zvonikov!
in mrzla krasota palač, ornamentov in kipov!
in mrzlo vrvenje, hotenje, mrzlični napor
teh množic zasoplih,
ki skozi temačni predor
iz stoletij v stoletja
hitijo omotične v daljna zavetja
pokrájin vonjivih in toplih:
ah, mrzel ves svet
v domotožju zdaj mojem zajet
kot daljni odsev, ki goré iz višine vsemira
ga vržejo v tiho sanjavost globine jezera.

Kdo sliši moj krik? Ne morda samó vodoпад
odmevanja praznega votlo bobni
v brezzvezdni prepad
od vetra zvihrane noči?

O bratje vi moji v pokrájinah rodniš preganjani
in vsi vi pognani od ljubljenih rodniš bregôv,
pogledi zdaj moji vas iščejo v daljo zasanjani
kot luči ob uri viharne prižgane
na oknih zamišljenih naših domôv;
o sestre ve moje nad črno brezupnostjo sklonjene,
pri vas moje misli so tihe in vdane
kot sanje spokornikov sredi svetišča
ob mramorna, bela stebrišča
pobožno naslonjene...

Rad dvignil monštranco bi svojega speva
nad vami
in narodi vsemi
s trpečimi temi
rokámi,
da bi zagorela
in žarke onstranskih pokrájin razpela
v zenitu razbičane zemlje
kot solnce, ki sredi poldneva
ves svet pod svoj plašč žuboreči zajemlje.

Saj ni več ljubavi, ne bratstva in ni več človečnosti:
porušeni mosti so od naroda k narodu,

polomljene lestve, ki misel vodile so k večnosti ...
 Prokletstvo in gnev sta zaplójena v zarodu
 stremljenj in hotenj zasovraženih mas —
 in slavni, ta véliki čas
 omahne, izdahne, v pozabnost izgine
 v namišljenem blesku
 kot voda, ki usahne v razpaljenem pesku,
 osamljena sredi poletne vročine.

Objame-li kdaj odrešenje in spas
 vse one, ki zrasedo v gnevu iz nas?
 Po solnčni, brezkončni puščavi
 enkrat se privleče, priplazi
 preganjanih duš karavana brezmejna,
 izmučena, trudna in žejna
 besed o človečnosti, bratstvu, ljubavi —
 o bratje in sestre, prorokov neuslišanih glas
 takrat zelenel bo kot palma v oazi ...

Kdo sliši moj krik? Ne morda samó vodopad
 odmevanja praznega votlo bobni
 v brezzvezdni prepad
 temná grgrajoče noči?

Po vznurkanem morju od vetra zvihranih daljin
 kot nagnjeno jadro napotil se je moj spomin
 do tvojih pristanov, o domovina ...
 Glej, šele sedaj, ko so tvoja mi vrata zaprta
 in tvoja obrežja od žalosti moje zastrta,
 morda razumela boš sina
 v vodovju tujine blodečega,
 do svojih najskrivnejših vseh korenin
 boleost svoje zemlje nosečega ...

Vida Jerajeva:

Sappho.

Prve njene pesmi so ostale svete in neizgovorjene.

Nerazodeto je ostalo čustvo njenega napol še otroškega srca,
 ki jo je družilo z dihanjem voda in trav.

Pritajen je ostal vzklík njene radosti. Njen pogled je strmél
 čez jezera za zibajočimi se labodi, čez morja za potapljaajočimi se
 utvami, čez ceste za vihrajočo grivo razigranih, skozi veter in dež

bežečih konj. Z nežno slastjo je božala njena roka perje golobic in dlako mladih leopardov. Igrala se je z zapestnicami ukročenih kač in poljubovala njih mrzlo lepoto.

Tiho je hrepenela z vrhovi gora in tiho slutila s prepadi skal.

Molčali so psalmi njene duše, zamaknjene v baldahine listja in zvezdnega azurja, v bajke vzcvitajočih in umirajočih vrtov.

Prve njene pesmi so ostale svete in neizgovorjene.

Nekoč pa je izvedela svojo usodo. Oko ji je obstalo na licu moža. Ponos njegovega čela, smelost njegovih oči, sila njegovih ramen in prsi, zmagovitost njegovih kretenj so ji povedale, da je žena.

Udano je čakala, da jo pokliče njegov pogled. Poklekovala je pred njim, zasanjana v noč, sužnja in beračica.

Hodila je pred njim v solncu z majesteto kraljic in s tesno stisnjenimi ustnicami ukazovala, naj se dotakne s poljubom jermena njenih sandal.

Bežala je pred njim z lepim sramom na licih v samoto zamišljenih svetišč, nuna z lučjo večne ljubezni v rokah, vzdihujoč po njegovi bližini.

Na prosečih dlaneh je dvigala k bogovom nedolžno mladost in jih rotila, naj ji jo zamenjajo z njegovo.

Orakel je izrekel črno obsodbo. Razgalila je bele grudi in s tankim bodalcem ranila utrujene žile, da pomiri koprnjenje krvi.

Mokre od rdečih življenjskih kapelj in solz, so se rodile njene pesmi v beli dan.

Šla je v množice ljudi, v bakhantski pijanosti je segla v strune zlate lire in vezala je v girlande besed krasoto ženske duše.

Postala je živ akord njegovega imena.

Za krohot in za aplavz je razprodajala svoje srce.

Pesmi so bile izgovorjene. Ona sama se je žrtvovala neusmiljenim bogovom sredi praznega svetišča.

Dr. Ivo Šorli:

Vprašanje.

I.

Velecenjena gospa!

Dovolj sem se borila sama s seboj, predno sem se odločila; zato bom zdaj zahtevala od svoje roke, da napiše brez oklevanja, kar ji bom rekla.

Ako povem, da sem žena slikarja Jana, vem, da se boste zdržnili. Toda ne ustrašite se! Ne samo, da ne nameravam niti besedice očitka: čeprav mi je vse znano, kaj je bilo med vama, vam smem tudi tem manj kaj očitati, ker prihajam k Vam le kot prošnica...

Bilo je v neki čudni uri približno pred tremi leti, torej v drugem letu najinega zakona, ko mi je vse povedal on sam. In ker ve o stvari tudi Vaš gospod soprog, je mogoče, da Vam pišem, kar Vam pišem, ker drugače bi seveda molčala.

Kako me je zadelo tisto njegovo nesrečno odkritje, si pač niti misliti ne morete. Jaz, ki sem odbila toliko sijajnih ponudb, dà, napravila svojemu srcu često celo silo, samo iz blaznega strahu, da ne postanem žrtev svoje — dote, jaz sem morala spoznati, da sem postala žrtev v drugem, še bolj tragičnem smislu: obliž za veliko življenjsko rano človeku, ki ste mu baje prav Vi svetovali ta medikament in izbrali baš mene, ker da mu moja «plemenita narava» jamči «vsaj toliko sreče v zakonu, kolikor mu je po ti katastrofi pričakovati še mogoče»... K vsemu temu še to, kar sem kdaj slišala o Vas, vse to vzhičenje vseh moških — in ne najslabših! — ki so Vas poznali; ta zavest, da morate biti res ženska, ki je več ne pozabi, kdor ji je enkrat zapadel! In zanj je moralo veljati to tem bolj, ker se vezi med vama niso razvezale same...

Zazdelo se mi je, da mi je zdaj vse jasno: zakaj je včasih cele minute strmel izgubljen pred se; zakaj je paleta često cele ure mrtva čakala v njegovi roki, kdaj se človek zbudi; kako se me je včasih oklenil, kakor da se boji zdrkniti v prepad...

Pozneje sem morala žalibog — ah, sedaj smo že tako daleč, da žalibog moram rabiti ta izraz — pozneje sem morala žalibog spoznati, da sem se motila... In če ste res to, za kar slovite, potem to, kar bom zdaj rekla, ne more žaliti Vaše občutljivosti, ki je je tako le prepogostoma sama ničemurnost. Da, še več: če bi ga videli zdaj, kakršen je: sklonjenega, upadlega, z zbeganimi in motnimi očmi, s posinelimi ustnicami, skoraj rumenimi lici, redkimi, toliko prerano posivelimi lasmi, komaj še senca nekdanjega ponosnega moža, ne bi si mogli niti želeči, da je žrtev svojega — hrepenenja po Vas...

V resnici tudi vsa tista njegova izgubljenost in zbeganost ni bila nič drugega, nego začetki te grozne bolezni, ki je zdaj tu in ki jo zdravniki v svojem strašnem jeziku imenujejo — «melanholija»... In dasi njegov glavni zdravnik, obenem njegov prvi prijatelj, dr. Stremen, ki pozna med drugim tudi to — Vaše — poglavje iz

življenja ubogega Stanka sicer dvomi, da bi uspeh tega mojega današnjega tako mučnega pisma mnogo koristil, si ne morem pomagati, da si ne bi rekla: «Brezdvomno, sanatorij in tamkajšnje strokovnjaško zdravljenje bo storilo svoje; toda par prijaznih besed gospoda Grudna — Vašega soproga — bi storilo lahko celo čudeže...»

Morda ste že čuli ali čitali, da se ta nesrečna bolezen javlja celo navadno v tem, da si začne bolnik očitati kako bolj ali manj važno dejanje iz svoje preteklosti. Zgodi se, da se leta in leta muči radi tega, ker je nekoč kot otrok miško ubil. Naš siromak si je na svojo nesrečo izbral bolj konkreten prestop: to, da je varal svojega prijatelja, Vašega moža... Stokrat in stokrat na dan ponovi to — doslej res še samo v najožjem krogu, a kdo ve, če nekega dne ne pred vsakim, ki mu pride blizu...

In zdaj se Vam bo pač že zdelo, česa sem Vas prišla prosit. «Na svojo nesrečo si je izbral ta prestopek,» sem rekla gori — lahko, da pa tudi na svojo srečo. Zakaj ubita miška ne bi mogla več odpustiti — človek more, ako hoče...

Sama zase bi seveda ne prosila. Morda niti ne zanj — vsaj Vas ne. Toda če pogledam otroka, se mi zalijejo oči: očeta bi mu rada rešila.

Mislim, da boste po vsem tem tudi razumeli, zakaj ne pišem naravnost Vašemu gospodu soprogu, svojemu staremu in — dovolite — ljubemu znancu, nego Vam neznanki: materinska roka trka na Vaše materinsko srce in upam, da se ni prevarila...

In tako se Vam že vnaprej vdano zahvaljuje:

Milka Janova.

II.

Velecenjeni gospod!

Čim sem včeraj oddala tisto svoje pismo na Vašo gospo, se skoraj razumeti nisem mogla, zakaj sem storila tako. Niti na um mi ne pride, da bi jo sumničila, ali Vam pokaže pismo ali ne; toda to si pravim: prošnja je že skoraj blazna, in niti zameriti mu ne morem, ako poreče: meni ni pisala, torej tudi odgovoriti ni treba. In potem bi čez toliko časa vseeno morala pisati še enkrat. Toda čas beži, in bolezen grabi vsako uro globje v te nesrečne možgane. In ko sem povedala včeraj zdravniku, kaj sem storila, je vendar potrdil, da bi od te strani prišla lahko rešitev — pri ti bolezni je vse mogoče.

Toda ne — niti to ni bilo. Zakaj, ako se niste popolnoma izpremenili — in to se niste, ker se moške Vaše vrste ne izpreminjajo

— dà, ker ste gotovo še vedno isti, ne bi me bili pustili brez odgovora, i da je pismo dospelo preko druge roke do Vas. Nego samo bolj pošteno se mi zdi — posebno zdaj, ko tudi Vaša gospa soproga ne more reči, da se godi kaj za njenim hrbtom — da stopim naravnost pred Vas, oči v oči...

Te Vaše oči! Človek je pogledal vanje in je videl takoj do njih globin. In tisti Vaš nasmeh, ki je najprej kakor tajil, da ni tako, kakor pravijo oči, a potem takoj dobrodušno potrdil: «Je, je tako...» O, če ste še isti, kar sedete, vzamete kos papirja in napišete: pozabljeno, odpuščeno! — Vi, ki Vas to stane tako malo... Da me razumete: stane tako malo, ker ste eden izmed redkih, ki mu je slajše dajati, nego držati...

Pa to seveda niso pokloni. Samo tako ljubo mi je, da spet lahko govorim z Vami, ko z Vami tako lahko govorim... Da, kako mi je? Ali res prosim? Ali nisem prišla samo malo počebnat, obnovit ljubo staro znanstvo? S kako pravico me niti ni sram? Kako da si moram šele po sili dopovedati, da je že nekaj nadčloveškega, kar zahtevam od Vas? Da iz Vaših rok sprejemem zdravilo za onega, ki je z zahrbtno roko...

Ne, stvar je gabna! Zato dajte brzo sem, ker je potrebno, da ne govorimo več o tem! In zdi se mi, da ste maščevani: pogledjte, zdaj me je vendar oblila rdečica... In kajne: tako rdečico na licu njegove žene sprejmete za odpustni dar?...

O, zdaj šele občutim vso sramoto! Da bi smela roko, ki že daje, spet odriniti, čeprav bi jo hotela poljubiti prej...

Vaša vdana

Milka — Sitarjeva.

III.

... Milka Sitarjeva mi je pisala! V časopisih sem čital pred leti, da se je poročila z mojim nekdanjim najljubšim prijateljem Stanom Janom, in včasih je potem kdo povedal, da živi v tistem preljubem našem belem mestu tam za gorami, srečna in vesela in vsak dan lepša... To je tista Milka Sitarjeva, ki ji je človek samo v oči pogledal, pa je videl vse sladkosti življenja... vse tiste sladkosti življenja, ki so — za druge ljudi... Pa ker je bil človek še mlad in dober in neumen, se jih je samo veselil, teh njenih oči, in je čisto mogoče, da je bil njegov nasmeh samo dobrodušen, morda celo srečen... To je Milka Sitarjeva s tistim čudovitim srebrnim smehom — meni samemu se ga je bilo nasulo toliko vse tja dol do globin srca, da mi še zdaj zazveni, če izreče kdo njeno ime...

Samo takrat, ko sem osupel obstal sam in praznih rok sredi življenja, pa sem se najprej spomnil nje, ni hotelo zapeti nič več ...

Toda nič komedij, gospa: to je tista Milka Sitarjeva, ki sem ob njej vedel že takrat čisto natanko, kaj pomeni, da se samo pogledava, pa že vse veva, kaj pravi glava in misli srce, natanko vedel, da je to tisto dekle, s katerim bi mogel to življenje — prečutiti. Zakaj čeprav bi govorila veliko in lepih besed, pod njimi bi bilo vedno tisto, kar je v lepi pesmi pod lepimi besedami: pesem sama ... A čeprav sem vedel in razumel vse to, in čeprav z idealizmom nisem krošnjarij, sem se bil prestrašil njenega — bogastva ... In to je navzlic vsemu tudi edina ženska, ki sem jo vsaj sredi svojih najčrnejših misli in vsaj za hipe občutil kot «izgubljeno srečo» ... Zakaj drugače sem človek, ki svojih zagrešenj življenju ne priznava rad; in če sem spoznal, da sem bil posegel namesto po zlati, po srebrni ali še slabši čaši, sem si jo rajši pozlatil ...

Ljubo pa mi je, da sem mogel to enkrat povedati, z neko pravico in — brez greha ...

Toda naposled stoji pravzaprav gospa Janova in ne več Milka Sitarjeva pred menoj in zahteva — moje zadnje orožje iz rok ... Seveda gospa Janova, ki je bila prej Milka Sitarjeva ...

Gospa Milka: napraviva kompromis! Ne vem, kam nameravate s svojim bolnikom, toda kaj hočete boljšega, nego je sanatorij na griču tik našega mesta? Vrh vsega še morje, ki ga ima večina ljudi vendar tako rada. Malo drag je sicer ta sanatorij, toda to pri Vas, kakor se pravi, ne igra vloge. Priskrbel sem si takoj prospekt, ki ga Vam pošiljam pod ./. — Telegrafirajte — v dveh dneh ste lahko tu, vse bo pripravljeno!

Moja žena, ki ji sicer ne pokažem tega pisma, a sem ji povedal svoj predlog, je — ljubosumna ... Tako, da ji je usoda bolnikova očitno postranska stvar. Koliko se iz tega lahko razvije prezanimivih situacij! In prav radi tega ne morete mojega predloga smatrati za kako «diskretno vprašanje», ali je «pošteno zbližanje mogoče» ... Midva sva vendar dovolj močna — Vi in jaz — da obdrživa vajeti v rokah, (... če hočeva seveda ...) — naj se zdaj drugi malo zvijajo! ... In vsi smo pravzaprav še tako mladi — čemu bi se branili darov, ki nam jih življenje še ponuja? ...

Naposled bi bil nekak pismeni reverz iz mojih rok: «Pozabljeno — odpuščeno!» tudi nekako banalen. Sam pojdem na hribček, ko in seveda ako bo dečko že gori, in mu porečem: «Kaj se grizeš, čuk! Kdaj sem že jaz pozabil! In kaj je bilo naposled na stvari: saj sta sama in vedno oba zatrjevala, da nič slabega. No torej!»

Verjemite, gospa, še če je bilo, ga preverim, da ni bilo, kakor so tistega, ki so mu vrhan voz sena odpeljali iz želodca.

Pričakujem torej z vso gotovostjo najprej Vaše brzojavke in potem Vas same!

Vedno pa Vam je in v vsaki stvari prevdano na razpolago
Vaš stari Vlado G.

Dr. Joža Glonar:

† Nestor Memnonovič Petrovskij.

(Poglavje iz ruskoslovenskih stikov.)

eta 1903., 28. julija se je v spominsko knjigo ljubljanske licejke vpisal «Nestor Petrovskij, priv. docent iz Kazani». Pred njim so se vpisali A. Metlinskij, A. Trojanskij, E. Fortunatov (1862), N. Popov, O. Bodjanskij (1864), A. Duvernois (1866), A. Hilferding (1867), V. Lamanskij (1868), V. Stasov, V. Kačanovskij (1880), P. Bezsonov (1881), I. Palmov (1883), P. Syrku (1900), B. M. Ljapunov (1901), G. Iljinskij (1903), za njim pa P. Zabolotskij (1905), A. Iacimirskij (1908) in S. Kulbakin (1912). To je dolga, toda ne popolna vrsta učenih Rusov, ki so jih znanstveni interesi in državne «komandirovke» gnale na zapad v teku zadnjih sto let in ki so se pri tem bliže seznanili z nami in našim svetom. Na vsakem izmed njih lahko opazamo prikazen, ki ji doslej ni ušel noben inteligentnejši tujec, ki se je bliže seznanil s slovenstvom in njegovimi težnjami: čim globlje se je seznanil z njim, tem gorkeje ga je vzljubil. Na nobenem se to dejstvo ne pozna tako jasno, in redki so, ki so med Rusi toliko storili za spoznavanje slovenstva, ko ravno Petrovskij. Lani, 6. febr. (st. št.) je umrl kot profesor slavistike na kazanski univerzi, še ne petdeset let star. Njegovo življenjsko delo je končano; spodobi se — ne, naša dolžnost je! — da se ga spomnimo.¹

Življenjski poklic in smer znanstvenega delovanja Petrovskega izhaja popolnoma naravno iz miljeja, v katerem se je narodil in vzrastel. Njegov oče Memnon Petrovič je bil znamenit slavist, učenec V. I. Grigoroviča in po njegovem odhodu v Odeso sam

¹ Podatke o njegovem življenju in znanstvenem delovanju med vojno sem posnel iz rusko pisanega nekrologa M. Popruženka, ki ga je prinesel «Slavjanski kalendar za 1922. godina. Izdava Slavjanskoto društvo v Blgarija», na str. 63. do 66.

naslednik njegov na profesorski stolici za slavistiko na vseučilišču v Kazani. Potoval je mnogo po zapadu, bival dalje časa v Pragi, prestavil na rusko Havličkove «Tirolske elegije», Jagićevo zgodovino srbohrvaške književnosti in mnogo pisal o novejši bolgarski literaturi in narodni poeziji južnih Slovanov. Znana je njegova antologija ruskih prevodov iz slovanskih pesnikov. Žena ga je na potovanjih navadno spremljala in si tako daleč osvojila češčino, da je prevedla Božene Němcove «Babico». Slavistiko je mladi Petrovskij študiral najprej pri V. I. Grigoroviču (1815—1876), znamenitem ruskem slavistu, ki je v letih 1844—1847 potoval po slovanskih krajih in bil prvi slavist, ki je prišel v Turčijo. On je dal slavističnim študijam Petrovskega odločilno barvo in smer. Ko je Grigorovič odšel v Odeso na novoustanovljeno univerzo, je Petrovskij nadaljeval študije pri svojem očetu, kateremu je po njegovi smrti sledil na vseučiliški stolici.

Petrovskij je bil brez dvoma eden najodličnejših mlajših ruskih slavistov; imel je fin umetniški okus, oster kritičen pogled in solidno znanstveno metodo. Bolj ko petrefakti slovanske preteklosti ga je zanimalo gibanje kulturnih sil med slovanstvom v preteklosti in sedanosti. Na Kopitarju, o katerem je napisal debelo knjigo, ga niso toliko zanimali znanstveni rezultati Kopitarjevega raziskovanja slovanske preteklosti, kolikor dejstvo, da je Kopitar ž njimi ustvarjal zanesljive temelje za slovanski preporod. Da je lahko okvir svojega dela raztegnil tako široko, k temu ga je usposobila njegova razsežna učenost, podrobno znanje gradiva in pa redka spretnost, s katero je znal gradivo oživljati in prodreti v njega bistvo. Kake so po njegovem naloge slavistike, te pri slovanskih narodih izrazito **nacionalne znanosti**, izhaja posredno iz uvoda njegove ocene Jagićeve «Zgodovine slovanske filologije», v katerem govori Petrovskij principijelno o Jagićevi definiciji obsega slavistike. «Težko bo kdo zanikaval, da vežejo razmah slavistike v prvi polovici XIX. stoletja tesne vezi s kulturnim in političnim preporodom slovanskih plemen, da je bila ob enem njega fakt in faktor; skoro vsa slovanska literatura, znanstvena kakor lepa, je v vseh mogočih varijantah govorila o narodnosti in svojo narodno individualnost so morali dokazovati, z raziskovanjem svojega jezika, slovstva in zgodovine. Pobuda za take študije je izhajala iz političnih razlogov, ki so jih študije same s svoje strani zopet podpirale na ta način, da so jim dajale argumente. Vsled tega je bila slavistika v prvi polovici XIX. stoletja — ko se je ustanavljala — samo del onega obširnega procesa,

ki ga imenujemo slovanski preporod. Danes govorimo o romantičnem zanosu slavistov iz početka preteklega stoletja s prezirljivim nasmehom, ker jih ocenjujemo s stališča čiste znanosti in pri tem deloma pozabljamo razmere, v katerih so živeli, in ne vpoštevamo dejstva, da je bila v onih časih tudi še tako prazna, naravnost slaba — z našega stališča — zgodovinska ali narodopisna razprava ravno tako rodoljubna zasluga, kakor katerasibodi slaba pesem z rodoljubno — in ne samo rodoljubno — vsebino, kakor vsaka naivna povest; vse so bile važne zaradi tega, ker so učile občinstvo čitati v njegovem jeziku in o njegovem narodu. S tega stališča moramo ocenjevati slavistiko v času preporoda, ki je v mnogočem tako zelo naivna in v vsem tako zelo zaslužna. To je čas, ko se je pri nas izraz «slavist» istovetil s poznejšo besedo «rodoljub». Na ta položaj slavistike v njenih prvih desetletjih se je Jagić, pravi Petrovskij, premalo oziral. Kakor tukaj, tako kaže Petrovskij drugod še bolj jasno, da znanost zanj ni «čista», kaka olimpijska majesteta, ampak da mu je ne samo izraz in pojav kulturnega življenja, ampak tudi njega mogočno gibalo. Beseda «kabinetni» ali «cehovski» učenjak je pri njem le redko na rahlo prikrit očitek.

Enaki glasovi zvenijo tudi iz drugih njegovih ocen. O zborniku «Die osteuropäischen Literaturen und die slavischen Sprachen», ki je izšel v seriji «Die Kultur der Gegenwart», pravi, da je v njem najbolj posrečen Murkov spis o literaturah in duševnem življenju južnih Slovanov. Pač pa se obrača proti paralelnemu in sinhronističnemu obravnavanju njihovih literatur, ki ga Murko skuša podpreti z dokazi, dasi sam obravnava n. pr. novo bolgarsko književnost posebe. Petrovskij pravi, da v splošnih pregledih literatur ni mogoče obravnavati samo z ozirom na eno svetovno idejo, ki se kedaj kaže v kaki literaturi. Lahko je sicer vodilni motiv literarnega stremljenja, toda ob njem se oglašajo tudi drugi glasovi, ki zvene iz preteklosti ali pa kažejo v bodočnost, kjer se bodo šele prav razvili. Zdi se mu, da bi za sliko razvoja duševnega življenja, kolikor se je kazalo v literaturi južnih Slovanov, bilo boljše, če bi se te literature obravnavale v sledečem redu: 1.) bolgarska, 2.) srbska, 3.) hrvaška, 4.) slovenska. Niti skupno obravnavanje srbske in hrvaške literature se mu ne zdi praktično. Vidi se na vsem tem, da ga motijo zahteve, ki so pravilne za monografično obdelavo, in da ne vidi vsled tega, da je za sintetično slikanje treba «rdeče niti» in velikih vodilnih idej. Najbolj pa pogrēša v knjigi opis duševnega življenja Slovakov: «ta bi izobraženstvu Evrope nazorno pokazal, kaj se godi prav v sredi kulturnega sveta, pod eno

najliberalnejših ustav. Vzdihi slovaškega naroda iz teženj njegovih jetnikov ne prihajajo do ušes njegovih sosedov; pri pregledu **«Današnje kulture»**, ki je natisnjen izven mej Magyarországa, je bilo popolnoma mogoče na primeren način opisati položaj Slovakov in prisiliti izobraženstvo Evrope, da se seznani z **današnjim divjaštvom**. Ne preostane nam drugega ko želja, da se vsaj v drugi izdaji ta vrzel izpolni.» — Slične misli je razvijal v oceni knjige Zabolotskega o ruskem vplivu v literaturi srbskega preporoda, ki je izšla kot prvi zvezek **«Skic ruskega vpliva v slovanskih literaturah novih časov»** (1908). Tam pravi: «Tema, ki jo je načel Zablotskij v svojem delu, je neizmerno zanimiva ne samo za strokovnjake, ampak tudi za širše občinstvo, vsaj za oni njegov del, ki mu za izobrazbo ne zadošča samo današnja dekadentsko-pornografska literatura. Če se taki narodi, kakršni so Francozi in Nemci, zanimajo za Tolstega, Turgenjeva, Dostojevskega, jih študirajo, posnemajo, potem je popolnoma naravno, da pričakujemo isto od narodov z mlajšo kulturo, namreč slovan-
skih.» Sicer je že P. Kulakovskij — znana je njegova knjiga o ilirizmu — zamislil na sploh delo, ki bi v celoti obravnavalo ruski vpliv pri južnih Slovanih, toda do tega ni prišel, da bi ga izvršil, zato pa je Zabolotskij zamislil grandiozen načrt, po katerem je nameraval opisati ruski vpliv pri vseh Slovanih v času njih narodnega preporoda. Tako delo bi ne bilo važno samo za pojasnitev razvoja posameznih slovanskih literatur, ampak tudi za karakteristiko ruske. Taka raziskava je važna tudi baš sedaj — v času preporoda Rusije — ker za narodno samozavest in za napredek Rusije nikakor ni brez pomena, če se pokaže, v kaki meri je bila Rusija udeležena pri splošnem kulturnem napredku sveta.

V oceni češke gramatike, ki jo je za Ruse napisal Sirotinin (1910), piše: «Pritožbe, ki se iz ozkega kroga ruskih slavistov pogosto čujejo, da namreč ruska izobrazena javnost ne kaže nikakega zanimanja za slovanstvo, so popolnoma upravičene, toda nekoliko enostranske, ker krivda za to dejstvo ne pada samo na javnost: peščica ljudi, ki bi se hotela seznaniti s slovanstvom, bi na vsak način zadela na resno oviro, pomanjkanje ruskih knjig, ki bi dajale verno sliko sočasnega življenja južnih in zapadnih Slovanov, njih zgodovine, realij, jezika in kulture. Leta 1889. je A. N. Pypin pravilno omenil: «... naša slavistika je od svojih začetkov pa do danes bila skoro izključno ali filologija, ali arheologija. Dovolj je, če pregledamo... dolge vrste del naših slavistov... pa bomo videli, da govorijo v ogromni večini o čisti filologiji, zgodovini in slovstvu po večini starejših stoletij, kakor da

nas pri slovanstvu pred vsem zanima njegova starost. Slovanstva novejših dob se skoro niti ne dotaknejo učene preiskave, s katerimi se tako vestno pečajo razni specialisti... Zaman iščeš knjigo, ki bi povedala kaj n. pr. o Češki v drugi polovici XIX. stoletja, o današnjem položaju Srbije itd.» Odkar so bile te vrstice napisane, so se razmere nekoliko poboljšale, dasi samo v eni smeri; kdor hoče študirati slovanske jezike, ima sedaj že nekaj bolj ali manj zadovoljivih pomočkov na razpolago. To so pred vsem besednjaki, ki jih je izdalo slovansko dobrodelno društvo in ki imajo tudi nekaj slovnice. Pravega pomočka za študij kakega slovanskega jezika pa Rusi dotlej niso imeli in zato je treba knjigo Sirotinina toplo pozdraviti. Zato želi temu popularizatorju slovanstva med Čehi mnogo uspeha. Kako se je Sirotinin sam učil slovanskih jezikov, pripoveduje Petrovskij z besedami iz uvoda njegove knjige. Po končanih slavističnih študijah na univerzi je vzel v roke hrvaško prevedeno «Pot na mesec» Julesa Vernea in: «Prebral sem eno stran, dve — pa nisem niti besede razumel. Že sem hotel knjigo odložiti, ko pogledam: v sredi med samimi tujimi besedami se sveti dvoje, troje svetlih točk. Prečitam še enkrat, in še enkrat, in svetle točke se širijo, po petem ali šestem čitanju mi je bilo vse razumljivo.» K temu pristavlja Petrovskij: «Očividno pouk v slavistiki na naših šolah ni ravno na najvišji stopnji, če absolviran slavist na koncu svojih študij na celi strani hrvaškega teksta ne najde ne ene znane besede vkljub temu, da je baš knjižna štokavščina oni jezik, ki se ga Rus nauči lažje kot kateregakoli drugega slovanskega.»

V svojem znanstvenem delu, v številnih ocenah in originalih, večkrat zelo obsežnih raziskavah, je dajal praktične zglede, kako si predstavlja delovanje ruskega slavista. Pred vsem je značilno zanj, da ima nenavadno malo spisov, ki bi govorili o specifično ruskih predmetih, n. pr. samo članek o metriki ruskih bylin in recenzijo knjige Varnekeja o ruskem gledališču v XVII. in XVIII. stoletju. Enako je zanj značilno, da je prevedel na rusko opis ruske narodne godbe španskega jezuita Arteage iz l. 1895., delo Buryja in Zlatarskega o stari bolgarski kronologiji, Flajšhansovo češko pisano knjigo o Husu in da je zbral in na novo izdal sijajne prevode svojega očeta iz slovanskih pesnikov, ki jih je opremil z dragocenimi opombami.

Zato pa ga mnogo bolj zanimajo osebe, ki v svojem delovanju oklepajo več slovanskih plemen. Zato piše prispevke «K zgodovini legend o sv. Cirilu in Metodu», «k zgodovini razodetja sv. Metodija Patarskega v zapadnoslovanskih literaturah», ali pa h «kro-

nologiji pridig Grigorija Camblaka», ki na koncu XIV. in v začetku XV. stoletja s svojim literarnim delovanjem spaja južne in vzhodne Slované. Zato s takim veseljem poroča o priobčenih korespondencah velikih slavistov in njih znancev (Dobrovskega, Čelakovskega, Grimma), o publikaciji Šafaříkove avtobijografije in o novem poskusu slavistične bibliografije pri Rusih. Zato mu je korespondenca grofa N. P. Rumjanceva dobrodošel povod, da govori o začetkih ruske slavistike. Z veseljem poroča o dveh obširnih ruskih publikacijah, Florinskega in Niederla, iz katerih se rusko občinstvo lahko pouči o današnjih slovanskih narodih.

(Konec prihodnjič.)

Ivan Albreht:

Novela.

Kadar me je povabil prijatelj profesor Dolinar na čaj, sem bil vselej iskreno vesel in sem se redno drage volje odzival njegovemu vabilu. Družba, ki se je shajala pri njem, je bila vedra in prijazna, dovolj izbrana in taka, da ni bilo človeku dolgčas, obenem pa brez tiste narejene umerjenosti, ki sili k marijozetstvu. Profesor Dolinar sam je bil še mlad, prijeten mož precej široke naobrazbe in prijaznega značaja, ki vsaj izven šolskega poslopja ni kazal nobene onih zoprnih potez, ki navadno spremljajo njegov stan. V svojo privatno zabavo se je mnogo pečal s telepatijo, hipnotizmom, špiritizmom in podobnimi nepojasnjenimi znanostmi, o katerih je težko reči odločilno besedo. Pri vsej njegovi nehljivosti odkritosti pa človek vendar ni mogel nikoli reči, kam izrazito meri njegovo naziranje. Enako je bilo nemogoče z gotovostjo ločiti v njegovem mnenju pristnost od okraskov. Ta okoliščina je odevala ves njegov značaj z neko posebno kopreno nejasnosti in zagonetnosti, ki pa nikakor ni odbijala, ampak vsled ostalih simpatičnih potez v značaju naravnost vabila. Zlasti ženski svet je cenil profesorja Dolinarja in je vedno iskal njegove družbe. Sicer je gotovo in jasno, da je k temu v obili meri pripomogel njegov lepi stas, pravilni obraz in pod močnimi črnimi obrvmi zagonetno zroče črne oči, vendar sem prepričan, da so imele v splošnem še več veljave preje navedene lastnosti. Bodisi že kakorkoli: gospa Dolinarjeva je imela svojega moža tako rada, kakor malo katera svojega. Bila je pri njem kakor magnetna igla pri kompasu in v skoro nerazumljivi udanosti je čutila vsak njegov drhtljaj, vsak še tako skriven gibljaj njegove duše. Gotovo tega ni doumela,

ker po razumu svojemu možu ni bila enakorasla. Tudi obraz njen in stas ni bil ne lep in ne grd; nekaj tistega je bilo v obojem, čemur pravimo, da je vsakdanje, toda v krogu družine je zadobila ta vsakdanjost nekšen topel sijaj. Malenkostne, skoro brezpozornosti, ki jih je izkazovala možu ali pa tudi gostom, je znala izvesti s tako prisrčnostjo, da je vsakogar že v prvem srečanju z neminljivo vezjo priklenila nase. Zato je bil dom profesorja Dolinarja dom nekaljenega miru in zadovoljnosti.

Tisto popoldne sem bil torej zopet pri profesorju Dolinarju in čas nam je potekal nenavadno brzo. Razgovarjali smo se o možnosti samostojnega, zavestnega življenja duše po smrti telesa — in mnenja so se križala v stoteri smeri. Ženske so v splošnem zagovarjale nazor o posmrtnem življenju in so ga mestoma z ognjevito strastjo branile zoper pomisleke moških, ki so hoteli samo v družbi s telesom dovršiti svoj višek, ko je povzel besedo slikar Borin, globok in resničen umetnik, in je začel trditi, da si on sploh ne more misliti življenja brez posmrtnosti. Sicer je razvijal svojo teorijo nejasno in samo kakor v slutnjah, vendar pa s takim nadihom ekstaze, da je potegnil ves krog za seboj. Damam so sijale oči in z lic jim je izginila vsa kri. Uprav pile in srkale so njegove besede vase in nekatere so kazale znake tiste plahe otopenosti v izrazu obraza, kakršni se pogostoma pojavijo pri ljudeh pred hipnotičnim spanjem. Slikar sam je strmел nekam v daljavo in vrhu čela, kjer pričenjajo lasje, so mu silile znojne kapljice iz kože.

Profesor Dolinar je ves čas pazno sledil razgovoru, ne da bi se bil sam količkaj vmešaval v debato. Od časa do časa mu je obkrožil ustna smehlaj, včasih so mu vzplamtele oči, sicer pa je bil mož miren in čisto kakor človek, ki opazuje kako stvar vestno, a brez posebnega zanimanja. Žena je spremljala soproga z njej lastno prilagodljivostjo.

Ko je slikar končal, je pripomnil profesor:

Ker smo že na tem polju, naj še jaz povem malenkost iz svojega življenja. Opomniti pa moram takoj, da ni moj namen, nositi kakorkoli luč v to težavno vprašanje. Povedati hočem samo nekaj, kar bi v drugačnih okoliščinah in pod drugimi pogoji lahko pomenilo nekaj nezaslišanega. Sicer pa ne maram delati posebnih uvodov.

Dame so se zganile in nekaj nervoznega je napolnilo ovzdušje. Slikar si je pogladil lase, našgal cigareto in je, nenadoma postavljen na realna tla, dejal nekam brezbarvno:

«Čujmo!»

Vse ostalo je molčalo, profesor Dolinar pa je povzel:

— To je bilo v jeseni osemnajstega leta. Takrat sem bil živčno silno razdrapan in tako uničen, da sem bil prisiljen prositi za dopust. Začetkom septembra sem odšel z družino iz mesta v neko polplaninsko vas, ki slove čez leto kot skromno, a prijetno letovišče, in sem se naselil tam s trdnim sklepom, da hočem živeti v popolnem miru in izrabiti čas dopusta samo v okrepitev zdravja. Toda komaj sem bival tam kakih dobrih štirinajst dni, sem se že seznanil z neko tamošnjo družino. Bila je to udova s tremi otroci, izmed katerih je slovela najstarejša hči po svoji lepoti in še po raznih prikupljivih lastnostih daleč tam okrog. Sicer pa podrobnosti ne spadajo sem. S tisto družino, oziroma z najstarejšo hčerko Martino smo se seznanili čisto slučajno. Naša mala se je igrala zunaj nekje, pa je padla in si je pošteno razbila nos. Martina jo je dvignila in jo je prinesla k nam. Izza tistega dne smo bili znanci. Morda ne bi bilo imelo to nobenih posebnih posledic in bi se bila vez med nami prekinila, predno se je prav začela, da ni Martina imela dveh sposobnosti: igrala je spretno klavir in znala je preškrbeti tobak. Danes je to poslednje seveda smešno, v tistih dneh pa je bilo, zlasti na deželi, velikega pomena. Kajti jaz sem v zdravju in bolezni neločljiv prijatelj tobaka in sem precej neprijetno občutil pomanjkanje te rastline. Poleg tega se je izkazalo, da ima dekle skrbno vzgojo in je jako družabno bitje. Tako je bila Martina v onem času naša stalna in edina družabnica. Zlasti z mojo ženo sta si postali prav iskreni prijateljici.

Proti koncu septembra je nenadoma obolela. Izprva ni nihče mislil nič zlega, toda že čez teden dni je bolezen prevzela bolnico tako, da smo se vsi bali nevarnosti, le Martina sama je bila brez skrbi in se je smejala, kadar je ugledala preplašene obraze kraj postelje. Govorila je zelo mnogo, delala je bujne načrte za življenje in je bila sploh vedra in mestoma celo razposajena, samo sušila se je kakor list v jeseni in termometer je kazal včasih pri njej do štirideset stopinj toplote.

Morda je zapazil profesor Dolinar na kakem obrazu nejevoljo ali mogoče celo neprijetno razočaranje, mogoče je pa tudi, da je hotel le bolj zbrati svoje misli; ko se je prekinil.

— Stvar vam utegne morda biti nekoliko dolgočasna, gospoda, ker ste najbrže pričakovali čisto kaj drugega, vendar sem moral seči tako daleč, ker je bilo vse bistveno potrebno. Ako dovolite, takoj nadaljujem?

Seveda smo vsi brez izjeme prosili, naj govori. Preprostost dogodka, v kolikor ga nam je bil odkril, in morda tudi lahkotnost njegovega pripovedovanja sta vzbujali radovednost v nas.

— Prihajali so zdravniki, prihajali in odhajali in so bili vsi istega mnenja, da za Martino ni pomoči. Bolnica pa je sanjala, sanjala z odprtimi očmi in ni hotela ničesar slišati o zdravniški znanosti. Venomer je prosila ženo in mene, naj jo po možnosti obiskujeva, naj bova pri njej in res sva bila dannadan vsaj po enkrat tam.

Vtistem času je bil človek še izza vojne vaje sleherne grozote in zla, vendar me je hiranje tega mladega dekleta nekam čudno presunilo. Ni še štela celih dvaindvajset let in njen obraz je bil kakor razkošen cvet, dokler je bila zdrava. Zdaj pa se je vse začelo nekam krčiti in tanjšati, oči so bile daleč pod čelom in nos je štrlel stisnjen in dolg, kakor da ni določen temu obrazu.

Zunaj je že zdavnaj minila jesen, zima se je že razbohotila, Martina pa je bila še vedno v postelji in zmirom drobnejša. Kadar se je naveličala enega zdravnika, je zahtevala drugega, pomoči pa le ni bilo.

Čim bolj je pešala, tem bolj je postajala iskrena in zaupna napram nama. Celo tako daleč je prišlo, da je prijokala mati njena k nam, ako sva kak dan izostala.

Ko je bilo že vsem jasno, da je Martinina bolezen nagla sušica, ki bo dovolila mlademu življenju komaj še par tednov obstanka, si je zaželela bolnica zimski plašč, muf in boo, kakršno je nosila moja žena. Mati je ustregla želji in Martina je bila otroško vesela. «Vsa bi bila rada kakor vi,» je pravila včasih. «Ne veste, kako sem vam hvaležna. Do smrti vam ne pozabim prijaznosti, ki mi jo izkazujete, in še po smrti ne.» Takrat je bilo prvič, da je v boleznini omenila smrt.

Kadar se zdravi oklene zdravega, je to nekaj naravnega, nekaj takega, o čemer človek mnogo ne premišljuje. Kadar pa se bolnik, ki mu diha smrti preveva bitje, oklene zdravega človeka, ima ta vedno občutek, da ga objemajo sence iz neznanih krajev in ne pojmljivega sveta. Takšno je bilo tedaj razmerje med nami in Martino, — vsaj jaz sem ga občutil tako.

Malo dni pred božičem ji je že vzelo glas. Kratko, silno pospešeno dihanje in temnovijoličaste lise na licih so pričale o bližini konca. Odslej nisem mogel več prenašati pogleda na to mukepolno ugašanje mladega življenja in sem izostal. Tudi ženi sem rekel, naj izostane; kajti koncem koncev je jetika vendarle družica, ki je ni nihče vesel.

Mati Martinina je menda slutila moje misli in nas dolgo ni prihajala klicat. Imeli smo mir vse božične praznike in še tja nekam do srede prosinca. Takrat pa se je zgodilo nekaj čisto nepričakovanega. Žena moja je sedela z otrokoma v sobi. Bilo je tako pod večer ob solnčnem zatonu. Stanovali smo v pritličju. Jaz sem stal zunaj pred oknom in sem občudoval prelivanje barv, ko je dahnila zarja na nebo. Tedaj je nenadoma krepko udarilo po oknu, in ker ni bilo zunaj nikogar, sem šel v sobo misleč, da me kliče žena. Ali ko vstopim, me začudena vpraša, čemu sem trkal na okno. Otroka nista slišala ničesar... Gledala sva drug drugega, preizkuševala okno, razumeti pa le nisva mogla, kako naj bi bil nastal ropot.

Ko se je popolnoma znočilo, je prišla nenadoma Martinina mati k nam, objokana in vsa zasopla, in je za božjo voljo prosila, naj brez odlašanja greva k Martini. Pravila je, da je bolnica pod večer začela blesti in se v tistih vizijah razgovarjati z nama. Kadar se je za trenotek zavedla in spoznala, da naju ni tam, je klicala in prosila domače, naj gre kdo po naju.

Ob tej vesti sva se takoj odpravila in sva šla z materjo. Martina je napol sede ležala vznak in na očeh je bilo videti samo progo nitkasto preprežene beločnice. Mati je stopila k postelji in je rahlo vprašala: «Ali jih poznaš, Martina?» Tedaj je bolnica zbrala vse sile, da je pogledala, in se je nasmehnila ter dahnila skoro neslišno: «Da ste le prišli!» Okrog polnoči je že ni bilo več.

Dame so se zdrznile, slikar pa je pripomnil:

«Viditel! Čisto po moje. Tu je jasna zveza med takozvanim 'živim' in 'mrtvim'!»

Profesor Dolinar je skomignil z rameni:

— Kakor rečeno, nisem nameraval pojasnjevati. Hotel sem le povedati malenkost iz svojega življenja, in ker sem že tako daleč, naj jo povem prav do konca.

Nekaj dni po Martinini smrti sem moral po opravkih v mesto. Dnevi so bili tedaj mrzli, a mraz suh in v nekšnem oziru prijeten in krepilen, zato tudi nisem maral jemati voznika, ko sem hotel zjutraj k prvemu vlaku na dobro uro oddaljeno postajo, ampak sem jo mahnil raje peš. Nekako ob štirih sem odšel z doma. Pokrajina je počivala pod visokim snegom, ki ga je toliko osvetljevala mesečina, da je bilo lahko ločiti in spoznati konture posameznih predmetov. Odhajal sem zelo svež in čil, v nekakem slavnostnem razpoloženju zimskega jutra. Pot je peljala izmed hiš navzdol na prosto ravno polje. Bil sem morda že sto korakov zunaj vasi, ko se mi je nenadoma zazdelo, da nekdo hiti za menoj,

in po naglosti korakov sem sodil takoj, da mora biti ženska. Ker ljudje, zlasti ženske, tamkaj v zimskem času najraje ostajajo doma, se mi je zdelo čudno, kdo naj bi bil. Zato sem postal in sem se ozrl. In čisto zoper svoje hotenje in kljub vsemu upiranju, sem bil neznadoma ves neznaten in majhen, ko sem res ugledal žensko, ki je hitela, na vso moč hitela za menoj. Sunkoma in ne da bi bil vedel kako, sem se domislil Martine. Stal sem kakor pribit, nisem mogel naprej in nisem mogel nazaj, — ženska pa se mi je bližala s tako naglico, kakor da gre za pol sveta. V svesti, da zrem Martino pred seboj, sem ne vem po kakšnem nagonu zatisnil oči in sklonil glavo. Obhajalo me je tesno, neka dotlej neznana muka, a koraki so se bližali vedno jasneje, dokler nisem razločil izmed hreščanja snega mehkega šušljanja ženske obleke. S silnim naporom sem dvignil glavo in odprl oči. Pred menoj je stala istinito — moja žena in mi je vsa razgreta pojasnila:

«Cigarete si pozabil doma, pa sem stekla za teboj. Kaj bi počel na potu brez tobaka?»

Tone Gaspari:

Pesmi splavarjev.

1. Odhod.

Sv. Marka sam na bron udarja:
«Hoo, splavarji, Sava pada, pada,
vali več ne svedrajo uporno,
v ozke struge so prelili se pokorno
in hitijo s cesto od zapada
tja, kjer zgodnje, zlatokrile
bliske ustvarja vztočna zarja...»

Žile so splavarjev se krvi napile,
vesla so zavzdihnili... In splavi
so zleteli kakor čiger jata bela —
z vodo so prekrizali splavarji čela:
«Daleč doli solnčijo se srbska sela,
sv. Marka, tebi bodo pesmi tam zvonile,
če nas srečno spelješ po hrvaški Savi.»

2. Slovo.

Ob kolenih Savinja
kakor žolč še rohni
črez tolmune —

tri dni in tri noči
moj dom bo splav,
ki me pelje v Romune.

Zahod je še teman,
ali na severu
se obzor že umíva —
moja ljubica,
ki poje sopran,
se rada z židano ruto pokriva.

V nedeljo pri maši
bo na kelihu
in na koru pri nas solnce zapelo —
v Romuniji bo sejm,
in pri prvi čaši
se bo moje srce za ljubico razbolelo.

3. Vožnja.

O, koliko je čeri!
Pa stisnemo pesti
in mišice skočijo
in vesla počijo
ob valove —
splav se zaziblje,
se vzpne,
se razgiblje
in pade — blusk! —
voda po dilah
spet v štiri strani
odbeži —
še enkrat
v mišicah in žilah zagori —
in splav mirno
po gladki Savi zdrči...
Daleč za nami
nas mrko zrejo čeri. —

4. Misli ob vrnitvi.

Kot leteči zmaj
vlak hiti, beži...
v Savi vsepovsod
tvoj obraz blešči...

ti boš kmetica moja,
 jaz tvoj splavar,
 ti boš rodila jih v zlati pšenici,
 jaz jih bom v Savi krstil,
 ti boš dojila jih v vinski gorici,
 jaz jih bom v šumi učil
 vezati splav ...
 to rod ne bo sanjav:
 kot polje, Sava, vinograd in gozd
 tako bo zdrav! —

Milan Fabjančič:

Pod Kamnom.

(Tragedije zadnje dejanje.)

Osebe: Invalid (na berglah in z zavezanim očesom; 29 let).

Njegova žena (27 let).

Otrok v zibelki.

Čas: Zimski večer.

Podstrešna soba z oknom v ozadju in vrati na levi; sredi sobe gola miza z dvema stoloma in prižgano lučjo; ob steni odprta prazna omara; v kotu gašperček. Žena sedi za mizo, krpa invalidove hlače; pri postelji, po kateri je nametano nekaj obleke, cunj in kuhinjske posode, nizka kmečka zibel. Žena je nekoliko trenutkov sama. Zunaj se začuje štorcljanje z berglami po stopnicah. Invalid vstopi, žena se ne ozre. Oblečen je v zakrpano vojaško obleko, na glavi ima pokvečen klobuk; vinjen.

Invalid (postoji in gleda ženo): Bog daj dober večer! (Ni odgovora.) Nič za to, četudi ne odzdraviš; saj se pozna! (Pride k mizi, se vsede in položi bergle na mizo.) No, vidiš, to je pa moja tretja in četrta noga. Štiri noge imam kakor konj in vendar hodim pokoncu. (Iz malhe, ki je ne odloži, privleče steklenico žganja in jo postavi na mizo.) Tole sem pa danes priberačil in toliko sem že spil; dobra bera je bila, kaj?!

Žena (vzroji): Ti si kupil žganja, krava pijana ...

Invalid (se pikro zasmeha): Kajpak, sem vedel, da ti bom ustregel! Na, pij!

Žena: Žri sam!

Invalid: Ne bodi tako huda, saj nisem mnogo pil; malo sem bil s prijatelji ... Tako v temi šivaš, saj nič ne vidiš, revica! Bom pa jaz postregel, takole ... (privije luč). Kako je sedaj svetlol

Žena: (potegne jezno luč k sebi in jo odvij).

Invalid: Kaj me tako pisano gledaš? Ne morem strpeti tvojih oči, ki mi vedno nekaj očitajo. Kaj imaš očitati? Ali si huda? Najlepša si, kadar si huda, jezna, kadar si taka, da bi me najrajša strla z rokami in poteptala z nogami. Res, takrat si najlepša... Kako me vsi invalidi zavidajo, ker imam ženo, mlado in iskro ženo! Ti si srečen, ker imaš ženo in otroka, pravijo. Reveži, saj se še vlačugam studijo! — Po-vej, ali te je kaj sram, ali te kaj peče, da imaš tako po-kveko, ki hodi po štirih, za moža? Zakaj pa molčiš? Ha, vidim, da sem rekel resnico. Ne dopusti, da te razjeda bo-lečina; bodi vesela in smej se! — Pazi, dušica, da se ne zbodeš v prst; kri bi pritekla, rdeča kapljica tvoje srčne krvi; kako bi jo bilo vendar škoda! (Potegne požirek iz steklenice.) Naše krvi, ki smo jo prelivali na litre, na škafe, da bi lahko tekla v potokih, ni bilo škoda; ta kri ni bila vredna niti svojega imena...

Žena: Kaj mi te tvoje pridige pomagajo! *Mo: rabi Jarnes 12/4 22*

Invalid: Da, da... Niti svojega imena... Ti ne veš, kako bi bolelo, če bi se zbodla.

Žena: Tak molči, ne muči! Kruha daj...

Invalid: Jaz sem dal vse, kar sem imel. Preostalo je le nekaj, kar ni podobno niti človeku niti živali... Pa saj imam tebe, dušica, da mi strežeš, da delaš zame, da mi sladiš to napol pijano življenje! Ali se še spominjaš tistega fanta, ki je preplesal cele noči in se je pretepal zaradi tebe? Takrat si se ti smejala, sedaj se pa smejem jaz...

Žena: (razdražena komaj kroti naval besnosti): Tak molči, krava pijana! Kaj kričiš? Nakričal bi se bil na ulici, v gostilni; doma daj mir, mir, mir! Zaradi njega (pokaže na zibel) ne kriči, da se ne zbudi...

Invalid (se malo umiri): Ali spi? Da bi za večno zaspal! Ali ga je bilo treba? — Žena, ali je on moj; ali ni morebiti kdo drug njegov oče? Saj nič ne rečem, nič ne rečem; ne zameril!

Žena (z bolno zlobnostjo): Ne, ne! Drug je njegov oče...

Invalid (zakriči): Lažeš! Jaz sem njegov oče, samo jaz, ki tukaj sedim...

Žena (ga ustavi): Da, da, tvoj je, samo tvoj... Ne kriči, ne kriči, da ga ne zbudiš; lačen je...

Invalid (zadušeno skozi zobe): Imaš prav, imaš prav! Saj kričim že vsepovsod: po ulicah, po trgih in gostilnah. Toda nihče

me ne sliši, noče slišati ... Jaz kričim: Ljudje božji, ženo imam doma, ženo in otroka, majhnega in nežnega, kakor lipov list spomladi. Njihova ušesa pa so gluha, zabita z železnimi zamaški, njihove ustne, ki so srebele in srebljejo našo kri, so neme kakor skale; te oči, te njihove oči nas ne vidijo, stran se obračajo, ker se jim studimo. Mi invalidi pa smo postali nesramni in zlobni: srajce odpenjamo in kažemo očitno svoje rane, svoje odrezane roke, noge z nalašč, ker nočejo videti, pa morajo gledati in se stresati od studa ... Pa vse zastonj! Mimo tebe šumi svila, dehte krila, zvene nakiti, se valijo tolsti trebui, nesramni smeh in zadržane psovke. (Potegne par požirkov.) Policija pa nas preganja ... Zakaj molčiš, zakaj ne govoriš? Vsaj ti nikari, vsaj ti imej malo tistega Kristusovega usmiljenja, ki ga nikjer ne najdeš, vsaj tvoje oči naj bodo prijazne, naj ne žgo, naj mi ne parajo srca, naj me ne zasmehujejo, vsaj tvoja usta naj me ne preklinjajo. Nisem jaz kriv, nisem jaz kriv! Tu me imaš, tu pred seboj me imaš, bij me s temi berglami, pretepaj me, razbij mi glavo, to prokleta butasto glavo ...

Žena (se ves čas stresa kakor mrzlična, skoči pokonci in se vrže ihteč na posteljo).

Invalid: Ne jokaj, žena, za sveta nebesa, ne jokaj! Nisem jaz kriv, nisem jaz kriv! Jaz ti dam svobodo, pojdi, kamor hočeš, z otrokom pojdi! Naj bom jaz sam, naj jaz sam poginem ... Postani vlačuga, če je treba; poznam može, ki prodajajo svoje žene. Jaz te ne prodajam, svobodo ti dajem, si slišala, svobodo ti dajem ...

Žena (stoka v blazino).

Invalid: Ne cvili, ne stokaj zaradi tega, zaradi ničesar ni treba tuliti; saj je vseeno, saj je popolnoma vseeno ... Tistega, kar bi človek rad napravil, ne smeš, kar pa smeš, ne izda nič.

Žena: Ko bi bilo samo to, ko bi bilo samo to! Ti še ne veš, ti nič ne veš ...

Invalid: Ali je še kaj, da bi ne mogel vedeti? Ali imaš kaj na jeziku ...?

Žena (se stresa in stoka v blazino): Oo, oo, joj, joj ...

Invalid (se upre z rokami ob mizo, kakor bi se hotel dvigniti): Ali je kladivo, ali je nož? Vedeti hočem, vedeti, pa naj bo, kar že hoče ...

Žena (v blazino): Stanovanje so nam odpovedali...

Invalid (hlavno): Kaj, kako? Nisem slišal dobro...

Žena (krikne): Na cesto moramo...

Invalid (omahne na stol): Tako... To je, to je nož; to je smrt...

(Par trenutkov molk.)

Invalid (trezno): Ali je to res, ali je resnica, kar si rekla?

Žena: Res je...

Invalid (odločno): Potem bodi vsemu temu konec, bodi konec!

Žena (se vsede na postelj): Zjutraj, ko sem šla...

Invalid: Ne govori, ne govori! Sedaj vem vse... Berača nočejo v hiši, berač naj gre na cesto. Jaz pa ne pojdem, ne pojdem, nesti me bodo morali, nas vse tri bodo morali nesti. To hočem jaz, jaz, jaz... Naj le prestopi kdo prag, z berglo mu razbijem glavo, na drobne kosce ga razsekam; ti ne veš, kakšno moč čutim v rokah, kakšna kri mi žge po žilah... To je plačilo, plačilo za našo kri, za naše muke! Jaz pa vam povem, da me ne boste več, mene ne, mene ne... Zadosti je! (Ženi, ki sedi na postelji in brez besed buli predse.) Nisem jaz ona krvoločna zver, ki te goni od sebe, ki te davi in mrcvari, ki trga nas vse. Jaz nisem kriv, jaz nisem kriv niti ene same solze, niti ene same kletve, niti ene same grožnje. Nas vse tri so ubili drugi... Pri-sedi tu k meni, da ti povem, kakšna misel mi vrta po glavi... Vseeno; pa tam ostani, če se ti ne ljubi! Poslušaj, kam buliš? Ali hočeš, da ne bomo več stradali, prezebali, da ne bomo več gledali in prenašali te vnebo-vpijoče krivice in sramote? O, da sem tak, kakršen sem bil, jaz bi te ne vprašal, jaz bi naredil svoje... Dvakrat si že poskusila, poskusi še danes...

(Otrok v zibelki se prebudi, prične kričati in vpije ne-pretrgoma na vsa usta.)

Invalid (se zgrabi za glavo in se raztrgano smeje): Ali ga slišiš, ali slišiš, kako prepeva? Mleka hoče, mleka terja od mene, od zločinskega očeta, od neusmiljene matere! Tak daj mu vendar, mati, mleka, mleka, kruha mu daj! In če nimaš mleka, vreži se v prsa in daj mu piti krvi, svoje krvi! Ali nimaš srca, mati?

Žena (skoči s postelje, zgrabi steklenico z žganjem, vzame iz zibelke otročjo steklenico in naliije vanjo žganja).

Invalid (prestrašeno zavpije): Kaj delaš, kaj misliš, žena? Ne to, ne to! Jaz ne pustim, jaz, njegov oče, ne pustim...

Žena (postavi steklenico zopet na mizo in se vrne k zibelki): Na mleka, pij, da te ne bo zeblo; le pij, le pij...

Invalid (ki je z grozo gledal njeno početje, zgrabi za bergle in se napravi proti ženi kriče): Kaj delaš, zverina, jaz ne pustim, jaz sem njegov oče... Nimaš pravice (zgrabi z desnico ženo za roko), nimaš pravice, zverina!

Žena (se naglo obrne in sunc moža, da se zvrne): Na, tu imaš pravico...

(Žena zgrabi otroka v naročje, stopi k mizi in napravi dva krepka požirka, se naglo obrne in zdirja skozi vrata po stopnicah.)

Invalid (kriči za njo): Jaz ne pustim, zverina; ljudje, držite jo, držite jo... Jaz ne pustim...

(Molk in tišina.)

Invalid: Šla je v tretjič; sedaj se ne vrne več... Hladna je voda, zeblo jo bo... (zamolklo zaplaka v dlani). Naj ti Bog odpusti! (Po nekaj trenutkih pobere bergle in se mukoma spravi po koncu.) Sedaj je tudi zate bila ura... (se vsede na mizo in vrže bergle na tla, se nasloni v obe dlani na mizo). Sedaj je tudi zate bila ura... (Sloneč na mizi premlči nekaj hipov in nerazločno zapoje): «S'noč pa dav' je slan'ca padla na zelene travnike, je vso trav'co pomorila, vse te žlahtne rožice.» (Se zasmee, vzame steklenico in jo izpije. Luč ugasne. Tema. Zasliši se, kako pade telo na tla, kako hrope in pogrčava in koplje z rokami krog sebe.

Tišina.)

(Zastor pade.)

Književna poročila. *Veliko redno, 12*

Dr. Franc Vebber: Sistem filozofije. Prva knjiga. O bistvu predmeta. Založila in izdala Ig. pl. Kleinmayr & F. Bamberg v Ljubljani, 1921.

V neprimerno kratkem času nam je začel podajati Vebber v svojem «Uvodu» obljubljeni veliki tekst. Izšla je prva knjiga nič manj globoko zamišljenega kakor obširno zasnovanega «sistema filozofije». Dasi odklanjam s svojega stališča Vebbrovo «predmetno teorijo», sem vendar iskreno prepričan, da bo vsak filozofično naobrazen inteligent, ki je vestno in brez predsodkov prečital to Vebbrovo delo, priznal, da nam je podal Vebber s svojo knjigo naravnost monumentalno delo, ki se more zbog svoje grandiozne sistematičnosti in množine temeljitih analiz najtežjih problemov filozofije, kosati z najboljšimi deli svetovne filozofske literature. Naj stoji čitatelj Vebbrove knjige na kojemkoli filozofskem stališču, — zaključnosti, globoke temeljitosti in izrednega bogastva idej ji resno nihče ne bo mogel odrekati. Vrednost Vebbrovega globoko zamišljenega dela ne temelji na «predmetni teoriji» kot taki, ampak na idejah, ki jih je razvil avtor na podlagi te teorije in preko katerih tudi oni ne

bo mogel, ki se s teorijo sámo ne strinja. To poudarjam izrečno, da se ne bo sledečih kratkih kritičnih pripomb k predmetni teoriji napačno razumelo.

V pojmovanje predmeta nas uvaja Veber tako-le:

«Če vprašam koga, kaj je predmet, mi bo skoraj gotovo naštel najrazličnejše predmetnosti kakor konj, morje, roža, kamen, človek itd., a pri tem pozabil, da vselej, ko izreče o nečem, da je predmet, doživi — neki doživljaj, z ozirom na katerega je ravno ta nekaj — predmet in brez katerega bi tudi — vsaj izrečno — tega nekaj nikdar ni mogel spraviti v vrsto predmetnosti. Če govorim o konju, morju, roži, kamenu, človeku..., mi je vselej treba doživljajev, ki merijo na konja, morje, rožo itd. kot na svoje predmete, torej v našem slučaju predstavo konja, predstavo morja, predstavo rože itd. In če govorim o Pitagorovem zakonu, o Evklidovih aksijomih, o Linnéjevi razvrstitvi rastlin itd., vselej moram doživeti misli, ki merijo na ta zakon, te aksijome, to razvrstitev itd.» Splošno rečeno: «vsaka predstava je predstava nečesa, vsaka misel misel nečesa ali misel o nečem, vsako veselje veselje nad nečim, vsako stremljenje, stremljenje po nečem in ta 'nečesa', 'o nečem', 'nad nečim', 'po nečem', je kot tak 'predmet' predstave, misli, veselja, stremljenja in zahteva, da se v vrsti predmetov sploh more izrečno naštevati, ob enem svoje predstave, misli itd.»

Jasno je, da mora biti v smislu teh izvajanj razmerje med doživljaji in odnosnimi predmeti logično apriorno, od faktičnega bivanja (nahajanja) predmetov na eni in faktičnega doživljanja odnosnih doživljajev na drugi strani neodvisno. Brez ozira na to, da-li si kdo «kaj» (n. pr. zlato goro) faktično predstavlja, in brez ozira na to, da ta «nekaj» (zlata gora) faktično ne eksistira, je in ostane že po svoji naravi vsaka predstava, predstava «nečesa» in ta «nekaj» predmet te predstave. Isto velja v miselskem doživljaju in odnosnem predmetu. Egalno ali kdo doživi misel, da je gora zlata in ne glede na to, da je dejstvo zlatosti gore neistinito, je in ostane to dejstvo predmet misli: gora je zlata. Notranji smisel tega razmerja pa nam pojasnjuje Veber tako-le:

«Če se vprašam, v čem je nazadnje razmerje doživljaja k njegovemu 'neposrednemu' predmetu, moram na prvi pogled in posredno le reči: le s tem, da ta doživljaj n. pr. predstavo kake barve — doživim, moram ta predmet, n. pr. to barvo — 'v misel vzeti', to barvo 'duševno prijeti', ta predmet 'dojeti'; ta doživljaj je vsled tega razmerja k svojemu neposrednemu predmetu nazadnje moje edino sredstvo za 'dojemanje' tega predmeta, samo ta doživljaj mi nazadnje ta predmet 'predočuje'.

Razmerje med doživljajem in odnosnim predmetom je torej v bistvu «predočevalno razmerje», ki izključuje vsako empirično odvisnost med svojimi členi. Predmet predstave ne more biti ne vzrok in ne učinek predstave in obratno. Kako naj n. pr. zlata gora kot predmet predstave zlate gore to predstavo povzročuje, ko vendar kot predmet faktično ne eksistira. Da pa vkljub temu ta predmet (zlata gora) ni identičen z vsebino predstave (zlate gore), sledi že iz tega, da o predmetu zlata gora lahko rečem, da je n. pr. strma, toliko metrov visoka, toliko metrov široka, da pa vsega tega o svoji predstavi ne morem reči. Mislim na knjigo, ki leži pred menoj, da leži pred menoj; leži pa tudi misel na to knjigo pred menoj? Doživljaji (psihični pojavi) izključujejo že po svoji naravi vse fizične lastnosti odnosnih predmetov.

Tako utemeljuje Veber svoje dualistično filozofsko naziranje. Fundamentalna napaka tega utemeljevanja leži v tem, da istoveti avtor logično z ontološkim bivanjem, da zamenjava predmet kot pojem s predmetom kot pojavom.

Pojem predmeta sledi neposredno iz pojma doživljaja (vsak doživljaj je nujno doživljaj nečesa), zato razmerje doživljaja k predmetu tega doživljaja ni, kakor smatra to Veber, brezčasno ontološko, ampak aprijorno-logično. Iz dejstva, da je vsaka predstava, predstava «nečesa», vsaka misel, misel «o nečem», še ne sledi, da se ta «nekaj» tudi objektivno-transcendentno, neodvisno od predstave oziroma misli nahaja. Morebitni ugovor s strani Vebra, da on tega nikjer ne trdi, nasprotno, da z ozirom na nebivajoče in nemožne predmete, kakor so n. pr. zlata gora, predmet okrogli kvadrat, — izrečno poudarja, da je predmet neodvisen od svojega obstanka, ne zadovoljuje, ker govori Veber tudi o predmetih, ki faktično, to je objektivno realno bivajo. Nebivajoči in nemožni predmeti so pa ravno dokaz za logični značaj predmeta, ki mu ostane v vsakem slučaju in ki torej nikakor ne dopušča govoriti tudi o takozvanih realnih izvenpsihičnih in nemožnih predmetih. Miza, ki jo vidim in ki «faktično» eksistira, ni predmet moje predstave v smislu definicije predmeta, torej v istem smislu predmet, kakor je predmet okrogli kvadrat, ki ne biva in ne obstaja.

Da se izogne tej težkoči, mora Veber tudi nebivajočim in nemožnim predmetom priznati neko nahajanje, ker mu preti sicer nevarnost, da se razblini njegov predmet, ki je v smislu svoje definicije empirično neodvisen od odnosnega doživljaja in od njega bistveno različen, v prazen nič. Tako nahajanje, ki ni ne bivanje (eksistiranje) in ne obstajanje (persistiranje) imenuje Veber «samovanje».

Ker je pa predočevalno razmerje vedno neko razmerje med predmetom na eni in doživljajem na drugi strani, in sicer aprijorno, od bivanja ali nebitvanja, obstajanja ali neobstajanja (v principu od vsakega objektivnega nahajanja sploh) neodvisno razmerje, samuje predmet le v toliko, v kolikor je predočevan. Samovati je predočevan biti. Smisel trditve, da predočuje kak doživljaj nujno neki predmet, je potemtakem ta, da predočuje doživljaj «nekaj», kar se nahaja le v toliko, v kolikor ga doživljaj predočuje. Z drugimi besedami povedano: predmet se nahaja le kot vsebina pojma predmet. S pojmom samovanja nismo prišli niti koraka naprej: o kakem objektivnem, to se pravi od predočevanja (doživetja v doživljaju) neodvisnem nahajanju predmeta nismo s tem še ničesar izrekli. In baš zato gre. Gre za dokaz, da nam naši doživljaji predočujejo nekaj, kar se nahaja neodvisno od teh doživljavaev v smislu objektivno-transcendentnega nahajanja, in če tudi o faktično bivajoči mizi, ki si jo predstavljam, ne morem reči, da se radi tega, ker mi jo moja predstava predočuje faktično, to se pravi neodvisno od tega predočevanja, nahaja. Tudi o faktično eksistentni mizi morem s stališča predmetne teorije le reči, da samuje kot predmet moje predstave. O njeni faktični eksistenci mi ne izpove fakt predočevalnega razmerja ničesar. Na podlagi česa pa razlikuje Veber potemtakem med faktično bivajočimi in nebivajočimi predmeti? Zakaj eksistira miza, ki jo vidim, ne pa zlata gora, ki si jo (nepristno) predstavljam? Razlika med pristnimi in nepristnimi predstavami temelji vendar le na od predmetne strani neodvisnem predstavinem «deju». Na morebitni ugovor, da mi predočujejo le pristne predstave objektivno bivajoče predmete, odgovarjam, da je potemtakem predstavin «dej» vendarle odvisen od predmeta, in če bi si mogel pristno predstavljati tudi nebivajoče in nemožne predmete. Razlika med pristnimi in nepristnimi predstavami je torej bistveno in neprimerno globlja od one v Vebrovem smislu. In baš v tem, da je Veber to dejstvo prezrl, leži fundamentalna napaka njegovega sistema. Izgovor, da je bivanje ali nebivanje predmeta dejstvo, ki mi

ga predločuje dotična misel in ne dotična predstava, je prazen, ker vse, kar sem dejal o predmetih predstav, velja tudi o predmetih (dejstvih) trditvah. Tudi »dejstva« kot predmeti misli se nahajajo le v smislu samovanja, o njih »objektivno« istinitosti mi ne izpove predločevalno razmerje ničesar.

Če vidim mizo pred seboj, — tako argumentira Veber, — doživim predstavo te mize, če slišim kako melodijo, doživim predstavo te melodije, skratka predstavo »nečesa«, kar ni ta predstava sama, ampak njen predmet. Tej trditvi moram oporekati. Samoopazovanje, ki je tudi Vebru zadnji in edini vir spoznanja duševnosti sploh, mi nikakor ne očituje, da doživim, če vidim mizo, predstavo te mize. V momentu, ko stoji miza pred menoj, ne najdem v svoji duševnosti absolutno ničesar, kar bi odgovarjalo kaki predstavi te mize. Jaz vidim na mizi posebnosti, njeno obliko, velikost, barvo itd., vidim, da je različna od stola, ki stoji poleg nje, konstatiram eventualno v svojih mislih to razliko, občutim notranje ugodje nad ličnostjo mize in doživim željo, da bi bila v moji posesti, predstave te mize pa ne najdem v sebi nikjer. Če pazim pri tem na svoje telo, se pač zavem telesnih občutkov, ki spremljajo akt gledanja, jaz se n. pr. zavem, da gibljem z očmi, konstatiram, da izgine miza, če povsem trepalnice, da se mi nudi v drugačni perspektivi, če izpremenim svoje stališče napram njej, pa vse to se tiče mize pred menoj, ne pa njene predstave, ki je s tem, da mizo vidim, absolutno ne doživim. Reči moram, da ne razumem, kako more Veber trditi, da doživi predstavo mize, če mizo vidi in da mu ta predstava, ki ni ne zelena, ne težka in ne trda, predločuje zelen, trd in težak predmet. Odkod ima Veber vse to? Iz samoopazovanja vendar ne! Moje samoopazovanje vsaj mi ne očituje nikakega predločevanja, nikake predstave kot predločevalca in nikakega predmeta kot predločevanca. Kar doživim v momentu, ko vidim mizo, ni njena predstava, ampak miza sama v vsej svoji razsežnosti, v svoji obliki, barvi itd. Ugovor, da je gledanje mize predstava te mize, ne more držati, ker so občutki gledanja neodvisni od tega kar gledam; predstava mize slednjič tudi ni »videnje« te mize, ker je videnje identično z doživetjem. Jaz »vidim« mizo, jaz »slišim« melodijo se pravi: Jaz »doživim« mizo, jaz »doživim« melodijo. Če gledam mizo, doživim gledanje mize (akt doživetja) in mizo samo (vsebino doživetja). Predstavo mize doživim šele, če mislim (n. pr. na cesti) na mizo, in sicer jo doživim z doživljanjem predstavljanja, dočim doživim mizo samo z doživljanjem gledanja. Doživljaj predstave mize je bistveno različen od doživljaja mize same, in sicer ne samo po »deju«, temveč tudi po »vsebini«. Vsebina doživljaja mize je miza, ki je n. pr. 1 m visoka, 1/2 m široka, zelene barve itd. Vsebina doživljaja predstave mize je pa »predstava mize«, ki ni ne visoka in ne široka, ki mi pa »predločuje« široko in visoko mizo. V tem smislu je vsaka predstava predstava nečesa. Ta »nekaj« je pa vsebina predstave ne pa njen predmet v smislu predmetne teorije. Pač, — me bo prekinil tu Veber, — predstava mi predstavlja nekaj, kar ni ta predstava, nekaj kar je visoko, široko, zeleno itd., kar se o predstavi ne dá reči, ergo mora biti ta nekaj predmet te predstave. Gotovo, niti predstava niti njena vsebina nista zeleni; zelena je miza, ki mi jo predstava predstavlja. Ta miza, ki si jo v predstavi predstavljam, pa ni predmet v Vebrovem smislu, ampak psihična reprodukcija vsebine nekega prejšnjega doživljaja. O tej vsebini pa morem in moram reči, da je taka, kakor jo doživljam, torej zelena, če jo doživljam kot zeleno. O predločevalnem razmerju zamorem govoriti torej kvečjem, med doživljaji in reprodukcijo vsebine teh doživljav v domišljiji. Če moram že razločevati med pristnimi in nepristnimi doživljaji, smem govoriti le o domišljjskih doživljajih

kot nepristnih. To velja tudi o naših čustvih in stremljenjih. Žalost, ki jo doživim pri gledanju kake drame v gledališču, je ravno tako pristna, kakor ona, ki jo doživim doma v rodbini. Nepristna žalost je žalost v spominu, v domišljiji.

Če bi predočevali doživljaji predmete v smislu Vebrovega predočevanja, bi moralo biti možno doživeti nepristen doživljaj (n. pr. predstavo), tudi če nisem nikdar doživel dotičnega doživljaja pristno, saj je predočevalno razmerje v obeh primerih (pri pristnih kakor pri nepristnih predstavah) isto: brezčasno-aprijorno, vseskozi neempirično. Izkušnja pa uči, da česar nisem nikdar pristno doživel, tega mi tudi nobena nepristna predstava predočevati ne more. Iz tega pa sledi, da je pristni doživljaj neprimerno različen od nepristnega, različen ne samo po deju, ampak tudi po bistvu vsebine.

S tem izsledkom je pa izpodkopen temelj predmetni teoriji.

Dr. Alfr. Šerko.

France Bevk: *Pesmi*. Opremil Fran Kralj. Gorica 1921. Tiskala tiskarna «Tiskovnega društva» v Kranju.

Ko sem vzel pričujočo zbirko v roke, sem se spomnil Doma in Sveta iz let 1914—1918, ko se je pod okriljem dr. Iz. Cankarja pojavila nova pesniška struja in se s krepkim nastopom kmalu uveljavila. Proizvodi teh pesnikov so očitovali sočnost, klenost in lapidarnost oblike in podčrtavanje miselnosti, kar je napravilo vtis svežosti in pomlajenosti.

Toda to hotenje po lapidarnosti izraza je postalo slednjič več ali manj iskano, poudarjanje miselnosti pa se je često uveljavilo na škodo resničnemu doživetju in vsa pesem je bila le metafora za vsiljeno misel.

Tej nevarnosti se je precej izognil Bevk, ki je zdaj izbral svoje pesmi v lično knjižico, kateri pa se vidi, da so mu pri sestavljanju kumovali različni pre-natančni mentorji.

Zbirka je razdeljena v pet nejasno občrtanih oddelkov, skozi katere se vleče kot rdeča nit povest iskajočih se src.

Uvodna — vsaj tak vtis ima čitatelj — «Pipico kadim» brez dvoma ne spada v to zbirko, ker docela nasprotuje pesnikovemu življenskemu naziranju, ki sta mu dekadentstvo in prenasíčenost tuja, in preveč spominja na trdno gesto zehajočih kavarniških poetov.

A vse drugačen vtis napravi naslednja pesem «V polju», ki je sicer ne odlikuje kako povsem novo in močno doživetje, a nas vendar ogreje in vzbudi nameravano občutje. Tej sorodne so na primer tudi «Med rožami», «Pred viharjem», «Mak»..., ki se mi zde posebno značilne za Bevkovo mehkočutno naravo, ki je bolj vzprejemljiva kot pa idejno oblikujoča, kar potrjujejo mnoge tere lične impresije, izmed katerih opozarjam posebno na uspehi «Vas na križu» in «Metež».

Doba velike vojne, ki je še tako vase zapredenega lirika priklivala iz zasanzanih pokrajin, je tudi Bevku narekovala nekaj pesmi, ki kajpada ne grme v železnih ritmih in tudi ne valujejo v dinamiki veletokov, dasi je pesnik že preje poskušal ubrati socijalni ton (Tolminska pomlad), a je zapustil le reminiscence na Župančičevo *Dumo*, ki jih ni prost tudi v «Jutru v Brdih». Groza požganega evropskega požara pa se pri njem izraža v odličnih kakor dahnjenih interieurjih, v katerih je zgoščena zadržana bol in tiha trpkost, kakršne je pri nas ustvaril samo še Gradnik v «Padajočih zvezdah».

Tu mislim predvsem na «Pomladno pesem», «Na maršu», «Motiv» (pri katerem motijo narejeni verzi in «polne bučelic šumele» in nerodni «rada te imela»), «Vojna nevesta» in «V noči».

Vzporedno s temi bi uvrstil njegove erotične pesmi, katerim daje poseben čar neka izrazita formalna umirjenost, ki pa je le fino prosojno ogrinjalo, razprostrto nad škrlatnimi zublji trgajočega se srca. Ta tišina čudovito veje iz »Bolesti«, »Najine žalosti« in »Verza«. V »Prvem hipu ljubezni« in »Prebujenju« pa je doživetje tako silno in poglobljeno, da je v teh par stihih utesnjen za rodek cele drame.

Visek čustvene jakosti in narodni pesmi sorodne priprostosti forme pa očitujeta »Zapuščena« in »Roža Marija«, ki sta vredni, da prideta v kak zbornik slovenske moderne lirike; posebno zanimiva je zadnja, v kateri je najprikladneje dobila izraza pesnikova čisto slovenska pasivnost, v katero se zateče pred viharji zunanjega sveta in je obenem molitev pesnika katolika.

Brez škode bi pa lahko izostale — kot že omenjeno — »Pipico kadim«, »Otrok poslušaj«, »Maj«, »Skrivnostno pismo«, »Pismo«, »Jutro« in »Zimska silhueta«, katere bi mnogo bolj upravičeno nadomestil z nekaterimi, po raznih letnikih Doma in Sveta priobčenimi, seveda nekoliko predelanimi pesmimi, n. pr. »Bela smrt I«, »Jesen«, »Park«, »Koča na samoti«, »Osivela mladost«, »Blodnje«, »Sirota«, »Dež«, »Njen god«, »V vrtu« in »V zapuščenosti«.

Lično opremljeni knjigi so pridejane F. Kraljeve slike. Toda tu naj pripomnim, da vsake — pa najsi še tako samostojno zamišljene ilustracije — prav občutno motijo. V tej knjigi pa še tembolj, ker vidimo združene umetnine dveh tako različnih oznanjevalcev življenja kot sta F. Kralj in Bevk.

Dočim sta za Bevkove pesmi značilni neka topla barvitost in nihajoče občutje, pa vidi F. Kralj povsod le linijo, ostro začrtano misel, in je mnogo bližji Lovrenčiču, dočim bi našel Bevk sorodnejšega interpreta v Jakacu.

Tako je n. pr. ilustracija k »Med rožami« ponesrečena, ker je popolnoma nasprotna občutju, ki veje iz imenovane pesmi.

Vesel pa sem bil slike na »Zapuščeno«; prapreprostost te pesmi je dobila v Kraljevih primitivističnih linijah skladno odmevajoč izraz. *Miran Jarc.*

M. Begović: *Dunja v kovčegu.* St. Kugli. Zagreb 1921. 220 str.

Desetletna Rodjena tam nekje v dalmatinskem Zagorju se je zaljubila v triindvajsetletnega dijaka Dušana. Dušan pa je šel na visoke šole. Ob slovesu je poljubil Rodjeno na nedolžna usta, poljubil napol v šali, napol v zdravem nagonu krepkega mladeniča, slutečega v otroku več kakor otroka. »Moja, moja Rodjena!« je drhtel in jo poljubljal. In ona »je samo prebacila glavu preko njegove ruke, zatvorila oči, otprla usne in pustila, da je cjeliva.« Nazadnje ji je dejal: »Rodjena, hočeš li zaboraviti svoga Dušana?« Tako je vzel s seboj vso njeno ljubezen, ves njen mir.

Sedem let ga je čakala, verovala vanj, skrivala, branila in hranila zanj svoje srce, polno opojnih sanj, in svoje devištvo, polno čudnega koprnjenja in nemira. Nikogar ni marala, vsem se je umikala, z vsemi mislimi je bila le pri Dušanu in je bila zanj kakor dišeča kutina (dunja) med perilom v kovčegu.

Dušan v tujini ni mislil nanjo, marveč je po mili volji lahkomišelnost osipal deklško cvetje, kjerkoli je hodil, na Dunaju pa se je resno zagledal v koncertno pevko Kristino in se zares zaročil z njo.

Kot došolan arhitekt in mož tridesetih let je prišel čez sedem let domov.

Z Rodjeno sta začela plesti romantično ljubezen, tajno in bojazno, sladkih bolesi in vročega nepočakanja polno.

Rodjena je živela do zdaj v neki omotici, v neki notranji zagledanosti in razmišljenosti, — zdaj pa je zakoprnela z vso svojo silno čuvstvenostjo.

Tihi, romantični milje domačih krajev in prijetna bližina dorastle in razcvele Rodjene in velik vpliv njegove osebnosti na ženske, — vse to je Dušana pomladilo in dražilo, da se je, ker ni bil izžet in nadut blaziranec, kljub svoji zaroki s Kristino, strastno zaljubil v svojo mlado ljubezen.

Rodjena je zvedela, da ima Dušan nevesto. Naj jo ima! Zato ga ni imela nič manj rada. Rada ga bo imela, ali mu bo kdaj žena ona ali pa katera druga, ali jo ima on rad ali pa ne: rada ga bo imela, ker ga ima brezpogojno rada.

Ljubezen jima je postala tako silna in vroča, da mu je Rodjena hotela biti tudi ljubica. Samo slučaj je preprečil tako zvezo.

Po Dušana je namreč nenadoma prišla resolutna Dunajčanka Kristina. Šel je z njo skoraj skrivaj in kot srečna zakonca z mnogimi zdravimi otroki sta živela v Zagrebu.

Sorodniki so bili prisilili Rodjeno, da je vzela nekega bančnega uradnika na Reki.

Žena mu je bila, a rada ga ni imela; pokorna mu je bila in kot žena voljna in vdana, a ljubica mu ni bila; hladna in molčeča se je otrsala njegovih nežnih ljubeznivosti, ker je še zmerom spomin na Dušana dšil njeno zakonsko ljubezen. Samo otroka, edinega otroka, je ljubila z vso ljubeznijo.

Otroče pa ji je obolelo. Vsa nesrečna in v velikih skrbih mu je stregla in ga negovala. Ko je bilo otroku nekoč posebno hudo, je stekla kar sama v lekarno po zdravila. Na cesti se je nenadoma sešla z — Dušanom, ki je prišel po opravkih iz Zagreba v Opatijo in na Reko.

In Rodjena je pustila svojega umirajočega otroka in je letela za Dušanom v Opatijo, da je bilo izpolnjeno koprnenje njenega starega, še neutešenega nagona.

Sredi noči se je Dušanu iztrgala iz naročja in je iztreznjena v blaznem strahu in grizoči skrbi hitela k bolnemu otroku, premišljujoča vso pot, kako se naj izgovori pred možem.

Doma je našla otroka že mrtvega, moža obupanega in razžaljenega.

«Gdje si bila?» je hotel vedeti.

Brez olepšav je neusmiljeno vrgla predenj vso resnico in je planila k mrtvemu otroku.

«Mirko (njen mož) je ... stajao ... nepomičan, tvrd — opterećen orjaškom boli — kao kameni stup, na kome vise ogromni, glomazni svodovi ... Samo je gledao u nju bezumnim, praznim pogledom ... Nakon nekog vremena predje polako rukom preko čela ... Zatim naglo pokrije laktom oči i — izleti na polje.»

To je vsebina lepo in prijetno pisanega romana, ki bi ga lahko imenoval dramo v obliki povesti, tako napeto, plastično in zanimivo teče dejanje.

Dejanja je največ notranjega, v duši Rodjene in Dušana, okvir pa mu je realistična narodopisna preprostost.

Vsa povest je ženska in za ženske, povest o razmerju ženske do moškega.

Tri ženske so glavne junakinje in trije moški so glavni junaki: Rodjena, Kristina in Dušanova mati ter Dušan, njegov oče in Mirko.

Dušanova mati je ljubeča mati, pridna žena in skrbna, umna gospodinja, ki podpira vse štiri hišne vogale. Svojim otrokom je še več ko mati: dekla jim je; svojemu možu je več ko žena: sužnja mu je, da skrbi in dela zanj, za vse in trpi telesne in duševne muke.

Rodjena je sanjarka, skoraj histerična vihravka brez moči, brez notranje, moralne opore; ženska, ki nima obzirov ne do sebe, ne do drugih, obsojena

sebi v trpljenje, drugim v nesrečo. Tragika njene usode se začenja že takas, ko jo začno objemati in slepiti sanjarije in ko ji svojci dajejo potuho, ker mislijo, da je zaradi svojih muh res kaj posebnega. Če bi ji bili dali naloge, dela, zavest dolžnosti, ali pa če bi jo bili hitro omožili, bi se bila sama v sebi razvijala v trennejšo smer. Ženska z nagoni kake Rodjene ne sme imeti priloženosti za prazne sanjarije.

Kristina je resolutna Dunajčanka, izobražena ženska, ki ve, kaj hoče. Iz prave, globoke ljubezni do Dušana premaga vse ovire in se nauči celo njegovega jezika.

Značaji vseh treh žensk so risani zelo prikupno. Človek z vsemi tremi globoko sočustvuje.

Dušanov oče je lenuh in sladkosmeden požeruh, vešč poznavalec dobrih pijač in lokalni politik. Za otroke se ne briga dosti, ženo, ki živi kakor svetnica in dela in trpi kakor živina, trpinči z ljuboosumjem, zapravlja, kar mu pride na roko, in se malenkostno prepira s sosedi.

Mirko, Rodjenin mož, je šleva, ki kleščplazi za ženo, berači za njeno ljubezen in si je ne zna pridobiti z odločnim moštvo. Njegov konec ga je vreden popolnoma.

Dušan sam je lahkomiselni metulj, frifra od cveta do cveta, trga lilije in rože, nima ne volje, ne trdega značaja, v njem ni pravega moštva, ne moškega ponosa. Poštenost in vest in srečo in vse, kar je še imela Rodjena, je uničil iz same objestnosti, iz голе, plitve, niti globoko ne občutene strasti.

Značaji teh treh mož so zelo realistični, vsččni, vzgledni nam pa niso.

Artur Grado je knjigi napisal dolg uvod, da bi za Dušana in njegovega očeta, ki je bil po svojih prednikih turškega pokolenja, dokazal vpliv nekake dedičnosti. Ves učeno pisani uvod me ni o tem kaj posebno prepričal, tudi kot komentar povesti mi ni služil.

Jedro povesti je, kakor sem že rekel, v problemu razmerja med žensko in moškim.

V ljubezni, ki je v ženski čustveno in bitno globlja kakor v moškem, najde ženska samo sebe. Kri jo žene in vodi za njenim nagonom preko vseh ovir. Ženska ljubezen mora imeti svojega malika, da pokleka predenj in mu daruje na žrtvenik vse in brez premisleka. Danes je njen malik operni pevec ali cirkuški rokoborec, jutri spovednik ali propovednik, pollej profesor ali slaven mož. Ljubi ušivega cigana, gnusnega malopridneža, ljubi razupitega birida, največjega zločinca, ljubi pač tistega, ki je zbudil njeno pozornost in razburil njen nagon. Ljubi...

Rodjena je pustila bolnega otroka, dobrega moža in je šla za tistim, ki ji je bil prižgal misel ljubezni in ji bil razburil nagon.

Vsaka ljubezen ima svoje najprvotnejše korenine v seksusu, — ženska ljubezen jih ima samo in edino v seksusu.

Ženska, ki te je ljubila, te ni pozabila nikoli več; njeno srce te ni več spustilo. Če si jo rani ali zamahtaval ljubezen, ti ne odpusti še na sodni dan.

Ne bom sodil in obsodil predčustvene Rodjene in nihče nima pravice, da bi metal kamenje vanjo.

Feministke čenčarijo o nekih enakih pravicah in o enaki morali, o morali, ki je enaka in ista za moškega in za žensko. In svetohlinci in potuhnjenci in ustrahovani zakonski «možje» pa še podpirajo histerične in prismojene feministke!

Ampak v resnici obstoja samo eno žensko vprašanje, in to se glasi: Ali me ljubiš?

Ženska ima samo en poklic, ki je tako velik, da presega vse druge poklice, in to je poklic materinstva. V tem poklicu je blaženost, je svetost. Kdor se dotika te svetinje in jo oskrni, je najgrši zločinec.

Krivičnost današnje socialne družbe do žensk je največja in najhujša v tem, da ženska ni subjekt, ampak mora biti objekt, in da ji pretirana in lažnjiva morala jemlje pravi poklic in jo sili iz hiše v javnost.

Rešitev ženskega vprašanja je poglavitno v tem, da se ženski zagotovi dom, samo dom in ji omogoči udejstvitev ljubezni in materinstva brez omejevanja in opredeljevanja po ne vem kakih socialnih in moralnih določbah.

V zakonu postane ženska šele ženska in prosta. Prvi korak čez domači prag pa je zelo lahko vzrok, da zlorabi svojo prostost. Zakaj slaba je, nečimurna in objestna, svet pa je grd in zapeljiv in poln grešnosti.

Mohamed je vedel, zakaj je dal svojim vernikom — harem.

Morala mora biti dvojna. Gorje bi ga nam bilo, če bi bilo drugače.

Nezvestoba moža je igrača, zgolj zunanost in mimogrede. Nezvestoba žene je zločin, ki ugonobi srečo in čast vse družine. Nezvest mož, če je res mož in ne lahkomišeln šleva, ne pozabi dolžnosti, ki jih ima kot oče do svojih otrok. Nezvesta žena pusti po sledi svojega zločina svojo žensko čast, poštenje, ljubezen do otrok in vse in drvi v — pogubo.

Vsak zdrav, normalno razvit mož je bil, je in bo, dokler ne degenerira v Bog ve kaj, mnogožen, vsaj po svoji naravi je mnogožen, pa naj že potlej živi tako ali tako.

Kdor trdi kaj drugega, je ali pokveka ali pa — hinavec.

Ženska bi ne smela biti mnogomoštvena, po svoji naravi, zaradi svojega glavnega poklica, zaradi materinstva ni mnogomoštvena.

Pri nekaterih afriških plemenih vlada iz gotovih ozirov mnogomoštvo. Otroci po takih materah imajo materino rodbinsko ime.

Dunjo u kovčegu bero menda ženske prav rade. Ni čudno. Knjiga je pisana jako lepo, zelo diskretno in prizanesljivo, a živo in čustveno. Res, prava ženska knjiga.

Če bodo ženske znale najti v knjigi temeljni nauk, bo prav; drugače bo komaj prav.

Knjiga je taka, da bi lahko postala pravi ženski «brevir», ki bi ga pa človek mirno dal v roke samo zrelim ženskam.

Nauk, skrit nauk v knjigi pa je: Vsak človek ima dolžnosti, največja sladkost v življenju je zavest izpolnjene dolžnosti. Zato se ne obešaj s svojimi sanjami na zvezde, hodi lepo po zemlji, ki nam je pekel samo, če si ga sami zakurimo.

In: Največja zmaga je, premagovati in premagati samega sebe in svoje nagone. V človeku je več zlega kakor dobrega. V boju med dobrim in hudim zmaga dobro, če dobi za zaveznico zavest dolžnosti.

Dalje: Vsak naj nosi svoj križ, ki si ga je največ sam iztesal, potrpežljivo, če ga ne sme, ne more ali ne zna odložiti. Pod križem padajo samo slabiči in sanjači, ker ne gledajo pod noge.

In konec nauka je tak, da je tista rečenica o šibkem ženskem spolu dostikrat laž. Narobe: ženski spol je mnogo močnejši kakor moški.

In slednjič: Tudi moški, klavrna krona stvarstva, nosijo svoj križ. Tešejo jim ga šlevavost, lahkovernost in strast in jim je tem težji in hujši, ker morajo dostikrat imeti ženske kakor je Rodjena za žene in za matere svojih otrok.

Dunjo v kovčegu sem bral z velikim veseljem. Človek malokdaj dobi tako zanimivo knjigo v roke.

Ivan Zorec

popoln propovednik — propovednik marsičesa

Paul Hervieu: Novac. Roman. Prevela s francuskega Jelisaвета Marković. Izdaje S. B. Cvijanovića. Beograd 1921.

Med francoskimi romanopisci do predvojne dobe so posebno znana imena France, Bourget, Loti, Barrès, Rod, Prévost, med katerimi je treba omeniti tudi **Paula Hervieu**-ja, neizprosnega izsledovalca in opazovalca življenja v aristokratskih krogih, ki bi postal nedvomno prvi romanopisec, če se ne bi bil okrenil k drami.

Pričujoča knjiga je izboren prevod leta 1895. izišlega romana *«L'armature»*, ki vsebuje močno učinkujoče in psihološko poglobljene prizore, v katerih je pisatelj pokazal pogubno vsemoč denarja in bolj kot kedaj je ravno radi tega to delo prikladno za sedanje čase in prevod prav upravičen. *«Ljubezen»* in *denar* — dvoje osi, okrog katerih se suče današnje razpenjeno življenje. — V prvem poglavju naletimo na zanimiv prizor, ko razglabljata dva odličnika na slavnosti pri baronu Safru o vsem nesmiselnem dejanju in nehanju visokih krogov. Renève: *«... edin obči temelj družabnih odnošajev, edina vez za vso to množico, ki se steka s tolikih strani in končno edini element, ki tvori družino, družbo, da celo zakonitost vsega vesoljstva — je ljubezen!»* *«Ne,»* mu odvrne Tarsul, *«temveč denar!»* — Denar veže in podpira kot železni deli (*l'armature*) družino in družbo, uravnava nje čustvovanje in mišljenje in jo usmerja v določen razvoj in tudi razpad, ki je tu prikazan z vso Francozom lastno dojemljivostjo, jasnostjo in premočrtnostjo.

Miran Jarc.

Kronika.

Upodablajoče umetnosti 1921. v Parizu. Kako izraziti svoje vtise, ko si videl v enem letu nad stotisoč slik? Uprizorile so se presenetljive retrospektive, pomladni in jesenski salon, vsakih 14 dni zasebne razstave, slednji teden se je pojavila nova galerija. Vršil se je shod za zgodovino umetnosti, ki je razpravljala o svem in svačem, celo o eskimoskem kiparstvu. Nastajale so nove struje, novi programi; čeprav je že preveč perogrizov, so še slikarji mazali časnike z raznimi napovedbami in prorokovanji.

Umrlo je malo umetnikov kot Méthey, veliki plastik. Institut je izgubil zgodovinskega slikarja J. P. Laurensa. Oni dan je izginil s površja Bail, ki se je odlikoval v bakrenih izdelkih.

Nizozemci 17. stoletja so se pokazali v Jeu de Paume. Ugajali so pred vsem Vermeer in Fabritius. Rembrandt je slabo prošel. Ruysdaël, najodličnejši pokrajinar poleg Clauda Lorraina, ni ostal neopažen.

Kubizem umira. Vendar so si ti gospodje od četrte dimenzije v spremstvu Picassove fanfare prilastili črnogledga, gospodovalnega avtorja velike Oda liske, Ingres, ki je stopil iz Olimpa na Lapauzov in Beaumontov poziv. In ženski svet je omedleval pred podobo obilne gospe Moitessierove in zavojite gospe d'Haussonville. Nastal je hrušč in trušč, ki bi bil kmalu dosegel Hernanijevo bitko 1830., in prenekateri nedorasli kistovec je ob tej priliki raztrobil, da je nesmrtni romantik Delacroix le Tintoretovo nadomestilo. Da pokažejo svoj obstanek, so tedanji luvreski konservatorji zopet otvorili Salle des Etats in prisostvoval si zmagovitemu povečanju Courbeta in Delacroixa.

Poslednjo retrospektivo je organiziral Pavillon de Marsan: čustveni, iskreči Fragonard je prišel do veljave. Ta ali oni je ugotovil, da je *«Frago»* pravzaprav iznajditelj impresionizma.

Preidimo k živim. Mnogo jih je. Preveč. Slika se preveč in slabo. «Naj bo že kakršna hoče estetika, šola, smer», je dejal ugleden interviewanec, «skoro vsepovsod opazamo šušmarstvo in sabotažo.» Včasih so poznali tehniko, danes pa prekipeva doktrina in formula, posla ti pa ne znajo ljudje. Neoakademizem uči, kako se v dvanajstih lekcijah skruca platno.

Navzlic temu, pravi Louis Vauxcelles, je talentov na prebitek in naši mladi šoli se ni bati tuje konkurence: petrograjski «Mir iskustva», belgijski mistični in novobreugheljski «Ymagiers» ali ekspresionizem osrednjih držav je ne za temné. Cézanne, Renoir, Pissarro, ki so nastopili tudi v neki posmrtni razstavi, so sicer izginili, toda ponašamo se z umetniki, kakor: Bonnard, Matisse, Derain, Vlaminck, Friesz, Laprade, Dunoyer de Segonzac, Luc. Albert Moreau, Dufrené, André Favory, Robert Lotiron in Gabriel Fournier! Vsi ti koloristi so razstavili zdaj tu zdaj tam, razen njih pa še: Dufy, Zarraga, Claret, Van Dongen, ki je portretiral Anatola Francea in igralko gdčno. Cecilijo Sorelovo; ker ji je naredil prevelik nos, ga je tožila, propadla pred sodnijo in razmesarila svojo sliko; potem Jean Marchand, in najmlajši: Riou, Portal, Clairin. Videl si lahko Des gasove voščenke in Marinotovo steklarijo. Pablo Picasso je vzhitil snobe in zmedel odkrite ljudi, ki niso vedeli, kam bi s spodnjimi ekstremitetami njegovih gorostasnih žen. Na vpogled so vam nadalje: Barthold Yougkind, Besnardovi bakrorezi, Corneau. Francija je domovina pravih umetnic: Morisotova, Bracque, mondova, Claudelova, Hervieujeva, Charmyjeva.

Pomladanski paviljon obsega dobrodušne «Artistes Français» in prisiljeno, čemerno odličnost v «Nationale». Sobni slikarji in pohištarji, pričakujoč mednarodne razstave l. 1924, so pričali v Marsanovem paviljonu in «Jesenskem salonu», da se je izobličil sodoben slog; imenujmo prvovrstnike: Sue, Mare, Ruhlmann, Dufrené, Gallerey, Choreau itd. Ta Salon d'Automne je srečno spravil na dan Daumierove kamenopise. Za nameček se je tamkaj gnetlo vse pisano «izmov».

Pikturalno leto se je zaključilo v «Rotondi» med dimom pip in okusom po grenčici curaçao. Za našo dobo so značilne take izložbe po kavarnah. O eni takih, o «Kameleonu», izpregovorim o drugi priložnosti. A. D.

Trije labodje. Letnik I. (1922.), št. 1.

Izdelki kake nove umetniške smeri so dostikrat hvaležnejši predmet zgodovinskega proučevanja kot estetskega uživanja. Tudi ako so to jačje sile, ki si utirajo nova pota, so neizogibni pogrešeni poskusi. Atribut talenta ni samo, da si išče izraza, ampak tudi samostojnega izraza. Rajši kot da ga tlači zavest, da stoji v senci prejšnje dobe, vzame umetnik nase grajo vseh izmirjencev in ustvari s pogumno potezo novo razdobje. Nad očitke onih, ki mu ne morejo slediti, ga dvigne notranja ironija, s katero se smehlja nad svojimi vstvaritvami in občinstvom. V pričujočem zvezku se predstavljajo našemu občinstvu zastopniki najnovejše struje, ki jo smemo z ozirom na najznamenitejši znak imenovati duhovno umetnost. Jos. Vidmar ji je dal formulo: «smoter umetnosti je izločevanje in nadvladovanje materialnih komponent, ki se nahajajo v umetnosti» (Pomen umetnosti in država, 22). F. Kralj je pa z naslovno sliko simbolno označil celo smer: duh je, ki vidi in sliši, drugo je slepo in gluho! S to sliko ni zagrešil več ne manj kot kak vaški umetnik, ki pribije tu in tam na oltar božje oko ali uho, ki vse vidi in sliši. Pesniki te šole stoje na završetku dolge razvojne črte, ki kaže naraščajočo tendenco, poznnotranjiti poezijo. Vprašanje zase je, zakaj so ti umetniki tolikanj protivni vsaki snovnosti in ali je dosledna oproščenost od snovnosti v resnici napredek umetnosti. Sicer pa program še ni umet-

niški čin; umetnine morajo biti dostopne občemu umevanju ne glede na posebne pogoje ali teorije, pod katerimi so nastale; glavno je tudi pri slabih programih, da ga more umetnik uresničiti.

Ako vzamete lirike, ki so v zvezku zastopani, se nekoliko sami oškodujejo za učinek z vseobčo nejasnostjo. V strahu namreč, da bi se dozdevali premalo moderni, redoma opuščajo, razodeti nam preciznejše povod za to in drugo inspiracijo. In vendar je poznavanje dotičnega dogodka ključ za razumevanje vsake čustvene lirike, ki zapade, nerazumevana, sicer neizbežno usodi vse makulature. In strah pred dotikom s stvarnostjo (opisom), izvira očitno iz pretenkovestne razlage novega evangelija, ki odkazuje umetniku kot glavno (ne edino) nalogo izražanje njegovega notranjega življenja v kakršnikoli obliki. Abstraktni ekspresionizem, ki si domišlja, da mu je mogoče prezreti vsako stvarnost, je najradikalnejša, a neosnovana dedukcija iz nove teorije, ki hoče zgraditi lagodno razkladanje stvarnega stanja. Tudi v nekem drugem oziru je pripeljal razvoj naše avtorje prekmalu do najsrajnejših posledic — v brezupen solipsizem. Značilno je, da je večina teh pesniških proizvodov podana kot «jazova povest»: od Strupene kače (Hranila sem rjavo kačo) pa do Plesalca v ječi (Zdelo se mi je, da že spet sedim na siromašnem stolu)... Kakšna enoličnost, kako pogubna svobodnemu razmahu vseh zmožnosti. Ti avtorji so v resnici (s Podbevškom) «plesalci v ječi», ki se sučejo v svoji zvezdarni... Zunaj pa pripeka žarko solnce in kipi življenje, ki ga pisatelji nočejo vpoštevati. Ta samozadovoljna zakrknjenost je zagata, s katere ni nobenega mostu k raznolikim načinom umetniškega delovanja. Neposredno dostopno nam je kajpak le naše duševno življenje, a v tujega se lahko zamislimo; preznane stvari to! Značilna je čustvena lega teh proizvodov: nekaka ekstatska razdraženost, ki pozna samo eno jakostno stopnjo: furioso! Od te svečane blaznosti je do banalnosti čisto samo en korak: «V svoji neugnani strasti pohušuje mladino s slabim vzgledom».

Dobršen del trivialnosti v izrazu («vsākih 5 minut mislim življenje človeka») moramo sicer pripisati teoretski zahtevi po desiluziji, ki jo je nova struja nepremišljeno prevzela od romantike. Umetniški produkt se rodi kot kompromis med hotenjem in zmožnostjo, med energijo vstvarjanja in protivnimi silami, med umetniško idejo in izbranim materialom. Umetnik je gospodar tega svojega stvora in ga lahko uniči, da dokaže neskončno superijornost duha. Samo da se more izraziti romantična ironija še na drug način kot s praktikami, ki jih je dober okus zavrgel kot neumetniške. Pesnik mora pokazati neusmiljenost napram umotvoru — tudi, da ve o pravem času črtati. Ti proizvodi se naravnost potapljajo v gostobesedju, iz katerega prepogosto štrle elementarni slovniški pogreški. Da zaključim: pri Tauferjevi in Oniču se kaže nadarjenost, pri drugih bi pa še rad videl bolj prepričevalnih dokazov za njih pesniško misijo.

Lirika sicer prevladuje; tudi v pripovednih spisih imajo opraviti avtorji s svojim srcem, več kot je prav. Kazno je, da se Slovenci ne moremo predramiti iz nekega večnega paroksizma, ki nam narekuje neprestane lirske vzdihne in nas dela nesposobne za trezno opazovanje narave, ki je predpogoj epskega in dramskega vstvarjanja. O drami v tem zvezku ni sledu, dočim je pripovedno pesništvo zastopano z nekaterimi poskusi v novem slogu. Meliharjevi črtici imata nesrečno vnanjo obliko, nekako seseklano pesniško prozo. Pripovedno jedro je, kot pri C. Vidmarjevih skicah, jedva označeno. Po obsegu največji je Podbevškov Plesalec v ječi. Kakšno je razmerje med pesnikom in snovjo v novi povesti? Pesnik ne obrača naše pozornosti na vnanje dejanje, temveč na njega psihološko pripravo, na igro motivov, ki dejanje pripravljajo. Meliharjev črno-

vojnik se brani vojaške službe. Avtor slika zelo gostobesedno njega duševne boje in omeni končno, da se mož nekako onesposobi za službo... Snov, ki si jo izbere pesnik, ni v vseh delih enako sposobna za pesniško obravnavanje; iz nje se more iskresati le gotovo število umetniških dožitkov. Poskus, vsiliti celotni masi pesniški obraz, je pogrešen. Toda prevzeti se mora vendar tudi to gradivo v umotvor kot podlago umevanja; in je zgolj tehnično vprašanje, kako to neplodno maso porazdeliti. Pripovedno pesništvo je n. pr. razvilo mešane oblike: nevezana beseda kot izrazilo za prosto pripovedovanje; ob svečanih mestih se dvigne govorica sama po sebi v verz. Tej elementarni rabi se približuje Podbevšek s tem, da označi *hypotheso* povesti (snov) z drobnim, duševne opise z navadnim tiskom. Originalno, toda neumetniško! Podbevšek je tudi najdoslednejše izvedel razbitje umetniškega okvirja; enotnosti notranjega dožitka pri njem ne odgovarja paralelna enotnost vnanjega dogodka. Opazovanja vojaka-jetnika (?) so vez, ki spaja dispartatne elemente Plesalca v ječi (dve samostojni dogodbiici + psihološko razglabljanje). O nazornem gledanju in oblikovanju tu ni govora. Ne vem, ali imamo v teh in takih eksperimentih korenike za novo poglobljeno pripovedno umetnost. O muzikalnih in slikarskih prispevkih naj se izrazijo bolj poklicani sodniki; omenim samo, da so ti doneski izraz povsem resnega umetnostnega hotenja, izraz novodobne stilistične volje.

Zaenkrat služi ta mladina svojemu bogu po temnih potih. Hvalevreden je pogum, s kojim se je odpovedala tradiciji, ki teži in preti iz vseh spomenikov preteklosti, in se podala na pot odkrivanja immaterialnih vrednot, nečislanih v današnjem veku. Značilen je odpor, ki se je dvignil proti novi struji v krogih izmirjencev, ki slutijo, da bi mogel povzročiti novi pokret njih omiljenim tradicijam somrak malikov. Zgodovinska pogojenost je činitelj, s katerim se mora na vsak način računati, ni pa treba biti njegov ujetnik.

O mnogostranskih stremljenjih novega pokreta, ki se ne omeji na umetniške programe, temveč hoče obseči celotno življenje, nam razkriva ta zvezek le nepopolno sliko. Res je sicer, da je dala umetnost novi smeri najprej in najvidnejši izraz. Izdajatelj lista se namenoma niso spuščali v teorije, temveč so hoteli v praksi dokazati, čigavega duha so. To je sicer pravilno za umetnost: v začetku je bilo dejanje, teorija naj sledi kasneje! Toda poezija tvori le odlomek javnega življenja; v borbah, ki pretresajo družbo, tudi pesnik ne bo mogel ostati neudeležen opazovalec. Mladina, ki hoče nekoč zavladati nad svetom, si mora priboriti samostojne nazore o verskih, socialnih in drugih problemih; vse to se mora zaokrožiti v svetovno naziranje. V člankih, kot je Vidmarjev O umetnosti in državi, bi se dali razbistriti pojmi. Tam razpravlja avtor na povoljen način o nalogah umetnosti v državi («vzdrževati nad človeštvom podobo njegovega idealnega duševnega stanja») in izreka nezadovoljnost nad sedanjimi državami, ker ne vrše svojega idejnega poklica (npravstveno dvigniti narod po zapovedih umetnosti). Vsled tega «je ves predmet umetnosti organiziran v protest proti državi. Tako je bilo na Ruskem, kjer je bila država najodkritosrčnejša» itd. To naziranje je nujno potrebno korekture. Kritika umetnikova ne sme biti negacija države, marveč razkrivanje in žigosanje nedostatkov v upravi in družbi. Očividno se je avtor v svojem članku premalo točno izrazil.

J. Kelemina.

O **dadaizmu**. (Konec.) Mehanik, Nietzsche, general, človekoljub, obsojenec, izobraženec, duhoven, kupec, Einstein, vlačuga, minister, rojen bebec, celo sodnik, imajo taisto **vrednost**. To se pravi, da se posebne cene, katere prisojate njim ali njihovim činom, ne dajo nikakor meriti z nobeno enoto in da jih ne

morete vpoštevati. Če jamete razdirati še te, se bo počelo kraljestvo prevrta na zemlji.»

Kdor je zasledoval postanek in razvoj futurizma, opaza zlahka, kako je bil ognjevit, iztočno slikovit, bohoten in bujen nalik tropičnemu pragozdu. V primeri z Marinettijevo vzneseno dikcijo, velikolepno grandilokvenco prvih njegovih spisov, se nam vidi dada borna pustinja in oskubena goličava. Njegovo življenje se ni zdelo ne gorko ne globoko. Ni čuda, da ga je obsodil na smrt, a tudi na preporod, «prvak pripovednikov», Han Ryner, bivši vseučiliški profesor, ki je, nevajen spon in verig, odložil svoj posel in se posvetil docela pisateljevanju. Torej kako sodi Ryner o dadi?

...Bedasti ščegetač, ki je želel izprožiti gromki smeh, a je izzval samo zdehanje. Preveč gobeždačev in kričačev se je šopirilo v početju, krog njega pa se štililo vse črno nezmožnežev in klavernih pavlih. Sicer pa se žužki najraje zaganjajo na vse, kar zaudarja po novini. Se je mar romantizem ubranil vsem blaznikom? naturalizem vsem bolnim, oziroma preračunljivim pornografom? parnas vsem glupim govorčinom? simbolizem vsem dozdevnim godbenikom brez besed?

Toda ne udelavajmo kakor vsi nazadnjaki: ne razumem. Tako so govorili prvi protivniki romantizma. Njih sinovi, zakrknjeni romantiki, so si mašili ušesa pred vnikljivimi glasbami simbolizma, so porogljivo poslušali dekadentne šole in si šteli v čast, ako niso doumeli umetnine.

Res je, šaljivci in nečastni prekucuhi dostikrat izkoriščajo nove knjižne pojave, tako da poštenjaki nehotе priznavajo svoje neumevanje. Pred dado se nam je že naključilo, da smo izjavili: ne razumem! A slednjikrat smo pričeli vnovič iskati. Z Renato Dunauevo smo trdili: «Hvastavščina in očita potegavščina ne dokazuje ničesar zoper idejo rodiljo krasoslovne koncepcije».

Ampak nastaja vprašanje, kaj je bila misel vodilja za dado.

Odgovor je težak. No saj pa tudi l. 1828. ni bilo lahko povedati, v čem je bistvo romantike, l. 1885. pa, kaj tvori jedro simbolizmu. Kritik Emil Deschamps, misleč, da s svojimi opredelbami ponavlja in zagovarja bobneče, blesteče, brizgajoče trditve v Cromwellovem predgovoru, jim kar ugovarja. Je-li Gustav Kahn simboliziral na isti način kot Viélé-Griffin, ali Edvard Dujardin podobno de Régnieru?

Jasno se dá opredeliti stoprav pojav, ki traja dovolj dolgo in rodi plodove. Novo literarno drevo, za sedaj ovito v megle ter izpostavljeno viharjem, ostane v našem spominu, manj oblika nego vonj in slast. Po sadovih jih boste spoznali in ločili od sosedov. Dada ne pušča nobene mojstrovine za svojim prvim nastopom. Da bi bil naslednji njegov avatar srečnejši!

Resnično, resnično vam povem, dada se bo zopet vtelesil na slovstvenem terišču. Menite-li, da ni bila romantika prerojeni feniks? Na Sorboni vam pripoveduje letos profesor Régnier o srednjeveških avtorjih, ki se zdi, da jim je pred sto leti Viktor Hugo naravnost izmaknil način in načela, n. pr. Méré. Hujecji so se potapljali v srednjeveške barve in boje z isto pijanostjo kakor plejada v knjige in skupine starega veka; mlajši ali manjši sateliti so nehotе posnemali slikovita veseljaštva tistih, katere Teofil Gautier naziva čudake (les grotesques). Malherbovstvo ni nič drugega ko Parnas, ki reže izrastke in kliče razum na pomoč. George Sand odgovarja s svojo cvetno, strastno domišljijo preko dveh stoletij mehkočnim sanjarijam Honoréja d'Urfé; Zolin in Maupassantov naturalizem opetuje Sorelovo, Scarronovo, Furetiérovo realistično reakcijo.

Dvojna plat sintetiziranja se utegne izlučiti iz dadainih zahtev in napovedi. Klementu Pausaersu gre za to, da ponazori »bedasto-burkaste strani življenja, katero nam je bilo usojeno živeti tako tragikomično v vojni«. Na ta račun bi bil najbolji dadaist Clemenceau, ki se je izrazil o priliki: »V popolni mešanici brodim«. Pred dado so že nekateri očitovali življensko šaloigro, to pa duhovito, kadar jim je bilo ime Rabelais, Cervantes, Swift ali Voltaire.

Gospa Renée Dunau sega globlje, ko razodeva v dadi uporabo psihanalitične vede na umetnost. Oni dadaisti, ki niso bili šupli širokousteži ali puhli pustolovci, so skušali povedati, kaj se dogaja v trdih temah podzvestnega carstva. Lovili so asocijacije predlogičnih idej, ki so plavale v sanjariji ali v snu. Dušeslovcem so dobavljali dragocene podatke. So pa bili zares umetniki? Ne, saj vas niso umeli vesti tja, kamor so bili zabredli sami, niso znali razkriti nam v nas samih, v vaših sorodnih emocijah, kar so bili zasledili v lastni notrini.

Kadar se dada vnovič obudi, nam bodo nekateri pesniki naznačili v somraku, koliko nespameti je v naši pameti, koliko razuma je v naših nagonih in naših blaznostih. Tačas, upajmo, ne bodo nad mero poudarjali svoje pohte vice po rovanju in rušenju, ki je vrhovno prožela duhove, tako je celo klasično naobraženi Nizozemec A. T'Stertevens zagazil v to maniro in manijo ter v svojem zadnjem romanu »Plešochi Bog« (Le Dieu qui danse, 1921) propoveduje to abadonsko smer, anti češ, ali niso dovolj lepe cerkve, sezidane s kamenjem podrtih palač in poganskih hramov?

Za enkrat se najbolj spominjamo dadaistove definicije, ki pravi: da = ne; čitatelj pa je po vsej priliki že pogodil daljšo enačbo: dada = ne! ne!

A. Debeljak.

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Dostojevskij, F. M. Igrač. Roman. Zagreb. Narodna knjižnica, 57.—60. 1922. 150 str. 28 K.

* Gjurić, Miloš. Filozofija panhumanizma. Jedan pokušaj nove jugoslovenske sintagme. Beograd. Rajković i Čuković. 1922. 109 str.

* Grčić, Jovan. Portreti s pisama. (Vsebina I. zv.: Jaša Ignjatović. Vojislav J. Ilić. Lj. P. Nenadović. P. Adamov. Matavulj. M. P. Šapčanin.) Zagreb. Z. i V. Vasić. 1921. VI + 176 str. 10 Din.

Hamsun, Knut. Nitkov. Iz skitničnog života. Zagreb. Narodna knjižnica, 46.—48. 1922. 56 str. 12 K.

Krleža, Miroslav. Hrvatski Bog Mars. Zagreb. Narodna knjižnica. (Vanredno izdanje.) 1922. 117 str. 28 K.

* Miličić, Sibe. Knjiga večnosti. Filigrani. Beograd. Izdavačka knjižarnica Geze Kona. 1922. 79 str.

Ogrizović, Milan. Vučina. Drama u tri čina. Zagreb. St. Kugli. 1921. 104 str.

Prpić, Tomislav. Madona Bistrica. Regionalističko-tradicionalistički misterij. Zagreb. Vlastita naklada autorova. 1921. 48 str. Cena 5 Din.

Pripovedke, staroindijske. (Jātaka.) Priredil Jos. Suchy. Slikal F. Plachy. Ljubljana. Založila »Svoboda«. 1921. 36 str. 32 K, z boljšim omotom 36 K.

Urednikov »imprimatur« 30. marca 1922.

NAROČAJTE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE

v Ljubljani, Prešernova ulica 54.

Za priporočeno pošiljatev je treba k poštnini priračunati še 1 Din.

Dr. Fr. Goršič: Socialna zaščita dece in mladine.
(Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov, IX. zv.) Broš. 10 Din, po pošti 75 p več.

Dr. J. Tičar: Boj nalezljivim boleznim. (Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov, X. zv.) Broš. 10 Din, po pošti 75 p več.

Zbirka «Slovenski pisatelji».

Urednik dr. Ivan Prijatelj.

Josipa Jurčiča zbrani spisi.

I. in II. zvezek. Broš. po 10 Din, po pošti po 1 Din 50 p več.

Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar.
11 Din, po pošti 1 Din 50 p več.

Dr. Iv. Tavčarja zbrani spisi. VI. zvezek.

Broš. 19 Din, po pošti 1 Din 50 p več.

Stritarjeva antologija. Uredil dr. Iv. Prijatelj.

Broš. 8 Din, vez. 11 Din, po pošti 1 Din več.

Cankarjev Zbornik. Uredil dr. J. Glonar.

Broš. 18 Din, vez. 21 Din, po pošti 1 Din več.

Izven zbirke:

Fr. Zbaničnik: Pesmi.

Broš. 8 Din, vez. 15 Din, po pošti 50 p več.

Fr. Milčinski: Drobiž. Zbirka humoresk.

Broš. 10 Din, vez. 13 Din, po pošti 1 Din več.

Anton Novačan: Veleja. Drama.

Broš. 7 Din, vez. 10 Din, po pošti 75 p več.

Damir Feigel: Tik za fronto.

Broš. 10 Din, vez. 13 Din, po pošti 75 p več.

Ante Debeljak: Solnce in senca. Pesmi.

Broš. 4 Din, vez. 7 Din, po pošti 50 p več.

Ivan Lah: Noč na Hmeljniku.

Broš. 4 Din, po pošti 25 p več.

Simon Jenko: Pesmi.

Broš. 4 Din, vez. 7 Din, po pošti 50 p več.

Zbirka «Prosveti in zabavi».

Igo Kaš: Dalmatinske povesti.

Broš. 4 Din, vez. 6 Din, po pošti 50 p več.

Jos. Starč: Lisjakova hči. Povest.

Broš. 4 Din, vez. 6 Din, po pošti 50 p več.

Dr. H. Dolenc: Izbrani spisi.

Broš. 5 Din, vez. 7 Din, po pošti 50 p več.

J. Stritar: Sodnikovi. Povest.

Broš. 7 Din, vez. 10 Din.

Zbirka Mladinskih spisov.

Čika Jova-Gradnik: Pisani oblaki.

Vez. 7 Din, po pošti 40 p več.

Dr. Ivo Šorli: Bob in Tedi, dva neugnanca.

Broš. 6 Din, vez. 5 Din, po pošti 75 p več.

Čika Jova Zmaj-Gradnik: Kalamandarija. Otroške pesmi.

Vez. 5 Din, po pošti 35 p več.

I. Waschtetová: Pravljice. Z barvanimi slikami.

Vez. 11 Din, po pošti 50 p več.

Zbirka Prevodne knjižnice.

F. M. Dostojevskij: Besi. Roman v treh delih.

Broš. v dveh zvezkih 13 Din, vez. v eni knjigi 18 Din, po pošti 2 Din več.

Edmond de Goncourt, Dekle Eliza.

Broš. 5 Din, vez. 7 Din, po pošti 60 p več.

Mig. Cervantes: Tri novele.

Broš. 4 Din, vez. 7 Din, po pošti 50 p več.

Anatole France: Pingvinski otok.

Broš. 11 Din, vez. 14 Din, po pošti 1 Din več.

Barbusse: Ogenj. Roman.

Broš. 18 Din, vez. 21 Din

A. Čehov: Sosedje in druge novele.

Broš. 5 Din, vez. 7 Din, po pošti 50 p več.

Shakespearjeva dramatična dela.

Prevel Oton Zupančič.

Sen kresne noči.

Broš. 8 Din, vez. 11 Din, po pošti 50 p več.

Macbeth.

Broš. 8 Din, vez. 10 Din, 50 p, po pošti 75 p več.

«Pota in cilji».

Zbirka poljudno-znanstvenih spisov.

I. in II. zv.: A. Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev.

I. del, vez. 6 Din; II. del, vez. 12 Din. Za oba zvezka po pošti 2 Din 25 p več.

III. in IV. zv.: Dr. Fr. Veber: Uvod v filozofijo.

18 Din, po pošti 1 Din več.

V. in VI. zv.: A. Melik: Zemljepis kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

15 Din, po pošti 1 Din 15 p več.

VII. do IX. zv.: Dr. Prijatelj: Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma.

Cena mehko vezani knjigi 23 Din, po pošti 1 Din 50 p več.

Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov.

Dr. Derč: Dojenček.

Broš. 4 Din, po pošti 35 p več.

St. Sagadin: Naš sadašnji ustavni položaj.

Broš. 4 Din, po pošti 35 p več.

L. Pitamic: Pravo in revolucija.

Broš. 2 Din, po pošti 25 p več.

Dokumenti o jadranskem vprašanju.

Broš. 5 Din, po pošti 35 p več.

A. Ogriš: Borba za jugoslovansko državo.

Broš. 8 Din, po pošti 35 p več.

VI. Corović: Rasa in vera v srbski prošlosti.

Broš. 4 Din, po pošti 35 p več.

Razne brošure.

Fr. Ilešič: Vežbenica hrvatsko-srbskega jezika.

18 Din 50 p, po pošti 1 Din več.

Ustava kraljevine SHS.

3 Din, po pošti 25 p več.

Fr. Heller: Prigode gospoda Collina.

5 Din, po pošti 75 p več.

Ljubljanski zvon. Mesečnik za književnost in prosveto.

Letnik 1919: 30 Din; letnik 1920: 30 Din; letnik 1921: 50 Din, po pošti 5 Din več.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi
natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa
ta dela zvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**,
ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

**Novo, za sedanje razmere velevažno delo o
zdravstvenem stanju slovenskega naroda.**

Dr. Alojz Zalokar:

O ljudskem zdravju.

Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

Pisatelj, ljubljanski zdravnik dr. Alojz Zalokar, razpravlja v tej knjižici o vprašanjih, s katerimi smo se doslej Slovenci bavili jako malo. Kolika je **umrljivost** na slovenskem ozemlju in kolika je **plodovitost** slovenskih žen, koliko žrtev zahteva vsako leto **jetika**, kako nevarne so **spolne bolezni** za ženski organizem in s tem za narodno razmnoževanje, vsa ta vprašanja so posebno v današnjih časih zelo važna. V posebnem poglavju dokazuje pisatelj, da pada tudi pri Slovencih **število porodov**, in preiskuje vzroke, ki zmanjšujejo žensko plodovitost. Žalostno je poglavje, ki pripoveduje o izredno visoki **umrljivosti dojenčkov** na slovenskih tleh in o vzrokih te visoke umrljivosti. Zadnji poglavji se pečata s **škodo**, ki jo je prizadejala **svetovna vojna** našemu narodu, in o načinih, kako naj se ogromna škoda **popravi**.

Knjižica vsebuje bogat **statistični material** o slovenski plodovitosti in umrljivosti, o razširjenosti jetike in spolnih bolezni na slovenskem ozemlju. Pridejan je diagram, ki kaže, kako pada ozir. narašča na Slovenskem število porodov in smrtnih slučajev.

Knjižica, ki velja **3 K 60 vin.**, s poštnino pa **4 K**, se naroča pri

**Tiskovni zadrugi,
Ljubljana, Sodna ulica štev. 6.**

 Poslužite se priložene poštne položnice.

K. Pučnik

Ljubljana
Sodna ulica 3

krojač za gospode in dame.

Fino angleško blago vedno v zalogi.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica šte. 3
je imela koncem leta 1921.

300 milijonov kron vlog

Sprejema vloge vsak delavnik
Hranilnica je pupilarno varna

Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti niz-
kemu obrestovanju in obligatornemu odplačevanju dolga

V podpiranje trgovcev in
obrtnikov ima ustanovljeno

Kreditno društvo

Tiskovine vseh vrst

izuršuje točno po zmernih cenah

Narodna tiskarna v Ljubljani